

**Міністерство освіти і науки України**  
**Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського**  
**Навчально-науковий гуманітарний інститут**

**КАФЕДРА ПСИХОЛОГІЇ, ФІЛОСОФІЇ ТА СУСПІЛЬНИХ НАУК**

На правах рукопису

Кваліфікаційна робота на здобуття ступеня вищої освіти

Магістр

**ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ**  
**СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ ВІЙНИ**

Студентка Жданова Валерія Андріївна  
Освітня програма (спеціальність,  
спеціалізація) 053 Психологія  
Науковий керівник Пузирьов Євген  
Володимирович, кандидат педагогічних  
наук, доцент

Національна шкала \_\_\_\_\_

Кількість балів: \_\_\_\_\_

Оцінка: ECTS \_\_\_\_\_

Київ – 2025

## АНОТАЦІЯ

У роботі аналізується проблема становлення політичної самосвідомості студентів під впливом воєнних подій, виявляються ключові чинники трансформації їхніх ціннісних орієнтацій. Під час написання роботи було визначено теоретико-методологічні засади дослідження політичної ідентичності, проаналізовано роль медіапростору та освітнього середовища у формуванні громадянської позиції молоді, досліджено вплив волонтерської діяльності на національну консолідацію та визначено динаміку змін у системі політичних цінностей студентства.

**Ключові слова:** політична ідентичність, студентська молодь, війна, цінності, громадянська позиція.

## SUMMARY

In this paper analyzing the problem of political self-awareness formation among students under wartime conditions, the key factors of their value orientations transformation are revealed. During writing works were certain theoretical and methodological grounds for research of political identity, analyzed the role of media and educational environment in shaping the civic position of youth, researched the impact of volunteer activities on national consolidation and certainly determined the dynamics of changes in the system of political values of students.

**Keywords:** political identity, student youth, war, values, civic engagement.

## ЗМІСТ

|                                                                                                                                   |    |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----|
| <b>ВСТУП</b> .....                                                                                                                | 4  |
| <b>РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО - МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕНЬ ПОЛІТИЧНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ</b> .....                                        | 8  |
| 1.1. Поняття політичної ідентичності особистості в сучасній психології.....                                                       | 8  |
| 1.2. Теоретичні підходи та моделі, релевантні дослідженню політичної ідентичності.....                                            | 10 |
| 1.3. Соціально - політичний контекст війни як фактор формування політичної ідентичності.....                                      | 13 |
| <b>ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1</b> .....                                                                                                | 19 |
| <b>РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ МОЛОДІ В УМОВАХ ВІЙ</b> .....      | 22 |
| 2.1. Підходи до організації дослідження, характеристика вибірки.....                                                              | 22 |
| 2.2. Емпіричне дослідження особливостей формування політичної ідентичності молоді в умовах війни.....                             | 24 |
| 2.3. Аналіз математико – статистичної обробки даних.....                                                                          | 27 |
| <b>ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2</b> .....                                                                                                | 57 |
| <b>РОЗДІЛ 3. ПСИХОЛОГОЛІЧНА ПРОГРАМА ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ МОЛОДІ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ОЦІНКА ЇЇ ЕФЕКТИВНОСТІ</b> ..... | 59 |
| 3.1. Теоретичні засади створення психокорекційної програми.....                                                                   | 59 |
| 3.2. Тренінг формування політичної ідентичності молоді в умовах війни.....                                                        | 62 |
| 3.3. Аналіз результатів ефективності тренінгової програми.....                                                                    | 65 |
| <b>ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3</b> .....                                                                                                | 67 |
| <b>ВИСНОВКИ</b> .....                                                                                                             | 69 |
| <b>СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ</b> .....                                                                                           | 71 |
| <b>ДОДАТКИ</b> .....                                                                                                              | 78 |

## ВСТУП

Сучасні трансформаційні процеси українського суспільства завжди були зумовлені війною проти України або війною проти українського народу ( національної єдності), докорінно змінили соціально-політичний простір, систему цінностей громадян та їхнє ставлення до державності. У цих умовах особливого значення набуває формування політичної ідентичності – складного інтегративного психологічного феномену, який забезпечує усвідомлення людиною своєї належності до політичної спільноти, прийняття державних цінностей, політичної суб'єктності та готовності до громадянської участі. Політична ідентичність визначає соціальні орієнтири особистості, впливає на її поведінкові стратегії, рівень активності, здатність до критичного мислення та участі у суспільних змінах.

Особливо важливою ця проблема стає для молодого покоління, яке сьогодні перебуває у ситуації підвищеної соціальної невизначеності, але водночас - високої громадянської активності та мобілізаційної готовності. Молодь, що здобуває освіту, є ключовим каталізатором трансформацій у суспільстві, оперативно реагуючи на події та артикулюючи свіжі патріотичні підходи до державності.

Період воєнного стану, заходи з мобілізації, залученість молоді в добровільну допомогу (волонтерство), їхня служба у військах та робота у військкоматах відчутно корегують їхнє бачення стосунків із державою, а апаратом управління, власним місцем та покладеною на них відповідальністю. Умови війни актуалізують психологічні механізми самоідентифікації, посилюють значущість патріотичного, громадянського та політичного компонентів ідентичності.

Водночас сучасні деякі дослідження свідчать, що процес формування політичної ідентичності молоді не є однорідним і залежить від деяких чинників: соціального середовища, яке на даний період час має сильний вплив на мою

суб'єктивну думку, рівня інформованості, медіа впливів, особливостей сімейного виховання, переживання воєнного досвіду, участі у суспільно корисній діяльності, персонального ставлення до держави та політичних інститутів. В Україні ця проблема набуває особливої актуальності, оскільки воєнні події створюють для молоді ситуацію стрімких змін, кризи цінностей, одночасно формуючи нові орієнтири - готовність до захисту держави, усвідомлення громадянського обов'язку, розвиток почуття національної єдності, можливість до рішучих дій на оточуючі ситуації.

Психологи активно досліджують процеси становлення ідентичності (Е. Еріксон, Д. Марсія, К. Бенедикт, Дж. Тейлор, Ю. Хабермас та ін.), однак феномен політичної ідентичності молоді в умовах війни залишається недостатньо вивченим і потребує системного аналізу. В українському контексті лише частково розкрито питання політичної свідомості молоді, національно-патріотичної самоідентифікації, ставлення до державних інститутів та участі у громадському житті. Натомість психологічні механізми формування політичної ідентичності під впливом воєнної реальності, мобілізаційних процесів та взаємодії молоді з військовими структурами (зокрема ТЦК та СП) залишаються малодослідженими.

Особливої наукової цінності набувають дослідження молоді призовного віку, кандидатів на військову службу за контрактом та рекрутерів, які перебувають у системі територіальних центрів комплектування або в цілому в системі військового формування. Ця категорія молодих людей опиняється на перетині військових, соціальних та політичних впливів, що суттєво трансформує їхні уявлення про державу, патріотизм, громадянський обов'язок та власне місце в суспільстві. Саме тому вивчення особливостей їхньої політичної ідентичності є важливим як для психологічної науки, так і для практики роботи з молоддю у воєнний час.

**Актуальність дослідження** також обумовлена необхідністю розроблення ефективних психологічних програм, спрямованих на розвиток стійкої,

усвідомленої політичної ідентичності, здатної сприяти підвищенню соціальної згуртованості, мобілізаційної готовності, громадянської активності та відповідального ставлення до державних процесів. Психологічний супровід молоді, особливо в умовах війни, стає невід'ємною складовою роботи освітніх та військово-соціальних інституцій.

**Мета дослідження** - теоретично обґрунтувати, проаналізувати та емпірично дослідити особливості формування політичної ідентичності студентської молоді в умовах війни, визначивши чинники, що впливають на емоційний та поведінковий компонент, після розробити тренінгову програму.

**Об'єкт дослідження** - політична ідентичність студентської молоді як психологічний феномен.

**Предмет дослідження** - психологічні особливості, чинники та механізми формування політичної ідентичності

**Завдання дослідження:**

1. Проаналізувати теоретичний підхід до поняття політичної ідентичності особистості в сучасній психології та політичній науці ( соціальна ідентичність, цінності, політична ефективність, емоційна забарвленість тощо).
2. Визначити та охарактеризувати психологічні чинники формування політичної ідентичності студентської молоді в умовах війни.
3. Розробити та провести програму емпіричного дослідження. Проаналізувати отримані результати та сформулювати кейс практичних рекомендацій.
4. Розробити та провести тренінгову програму щодо сприйняття формування емоційної та поведінкової зрілості політичної ідентичності студентської молоді в умовах війни.

**Методи дослідження:** теоретичні (аналіз, синтез, узагальнення), емпіричні (тестування, анкетування, опитування, статистична обробка), порівняльний аналіз, методи кількісної та якісної інтерпретації даних.

**Вибірку досліджень** склали: Дарницький районний територіальний центр комплектування та соціальної підтримки. У дослідженні взяли участь 92 респонденти віком 18–27 років, поділена на декілька підгруп: молодь призовного віку, кандидати на військову службу за контрактом, рекрутери та ветерани.

**Теоретичне значення:** дослідження полягає в уточненні та розширенні наукових уявлень про особливості формування політичної ідентичності студентської молоді в умовах війни, з урахуванням впливу воєнного контексту на ціннісні орієнтації, громадянську свідомість і психологічні механізми самовизначення особистості.

**Практичне значення:** роботи полягає в можливості використання отриманих результатів у діяльності практичних психологів і фахівців освітньої сфери для розробки психопросвітницьких і тренінгових програм, спрямованих на формування усвідомленої громадянської позиції, політичної ефективності та психологічної стійкості студентської молоді в умовах війни.

**Апробація результатів дослідження:** Основні результати магістерської роботи опубліковано у матеріалах Міжнародної науково-практичної конференції «Психологія свідомості: теорія і практика наукових досліджень» (м. Київ, 19 листопада 2025 р.), де вони викладені у тезах доповіді на с. 193–195.

**Структура роботи** складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

## **РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО - МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕНЬ ПОЛІТИЧНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ**

### **1.1. Поняття політичної ідентичності особистості в сучасній психології**

Проблема ідентичності є однією з ключових у сучасній психології, оскільки вона безпосередньо пов'язана з формуванням світогляду, самосвідомості й соціальної активності людини. Політична ідентичність як окремий її різновид привертає увагу дослідників у зв'язку зі зростанням суспільно-політичної активності молоді, трансформаційними процесами в державі, а також загостренням соціальних криз, до яких належить війна. Сучасний контекст розвитку України показує, що політична ідентичність стає не лише характеристикою особистості, а й важливим чинником національної безпеки, громадянської єдності й психологічної стійкості. Політична ідентичність є складним соціально-психологічним феноменом, що відображає усвідомлення особистістю власної належності до певної політичної спільноти, держави чи соціальної групи та прийняття відповідних політичних цінностей, ролей і моделей поведінки. У сучасній психології це поняття розглядається як інтегративний конструкт, що поєднує когнітивні, емоційні та поведінкові компоненти і визначає ставлення особистості до політичної системи, інститутів та процесів [1].

У розвитку концепції політичної ідентичності ключовими є положення теорії соціальної ідентичності Г. Таджфела і Дж. Тернера, відповідно до яких особистість формує уявлення про себе через належність до значущих груп. Держава, нація та громадянська спільнота виступають для молоді важливими референтними групами, ідентифікація з якими визначає її політичні орієнтації, почуття причетності та готовність брати участь у суспільно-політичних процесах.

У сучасних підходах політична ідентичність розглядається як структурний конструкт, що включає три взаємопов'язані компоненти:

1. Когнітивний компонент – знання про політичну систему, усвідомлення ролі держави, розуміння прав та обов'язків громадянина, сформованість політичних уявлень.

2. Емоційний компонент - почуття причетності до нації, емоційне ставлення до держави, політичних інститутів, символів та ідеалів.

3. Поведінковий компонент – реальна або потенційна участь у політичних та громадянських видах активності: волонтерстві, студентських ініціативах, соціальних проєктах, участь у демократичних процесах. [2; с. 28 - 30]

Важливою складовою політичної ідентичності є політичні цінності. При розгляді теорії базових цінностей Ш. Шварца, я помітила що політична ідентичність пов'язана з такими цінностями, як безпека держави, відповідальність, соціальна справедливість, свобода, традиції, рівність. А от ціннісна структура визначає, які політичні позиції приймає особистість і які дії вона готова здійснювати в інтересах суспільства.

У сучасній психології політична ідентичність розглядається не лише як результат соціалізації, але й як динамічний процес, що змінюється під впливом соціальних подій, кризових ситуацій, воєнних конфліктів, інформаційного середовища та індивідуально-психологічних особливостей. Особливої уваги дослідники надають впливу кризових історичних подій на ідентифікаційні процеси молоді, оскільки саме в умовах невизначеності політична ідентичність набуває більшої значущості, сприяє адаптації, згуртованості та формуванню громадянської відповідальності.

Важливим у сучасних дослідженнях є й поняття політичної ефективності (А. Бандура та ін.), яке відображає суб'єктивну віру особистості у власну здатність впливати на політичні процеси. Висока політична ефективність є передумовою зрілої політичної ідентичності, оскільки сприяє активній позиції громадянина та його готовності брати участь у суспільних змінах.[3]

Таким чином, політична ідентичність у сучасній психології трактується як цілісна система внутрішніх переконань, цінностей та установок, що визначають ставлення особистості до політичної реальності та її власної ролі у житті суспільства. Для студентської молоді цей процес є особливо актуальним, оскільки саме на цьому етапі відбувається інтенсивний розвиток самосвідомості, пошук життєвих орієнтирів та формування відповідальності за долю держави, особливо в умовах війни.

## **1.2. Теоретичні підходи та моделі, релевантні дослідженню політичної ідентичності**

Теорія суспільної ідентичності, розроблена Г. Таджфелом та Дж. Тернером у період з 1970-х по 1980-ті роки, вважається наріжним каменем сучасної соціальної та політичної психології. Центральною ідеєю є те, що значна складова самосвідомості індивіда формується через його приналежність до певних соціальних спільнот та ту оцінку, яку він надає цій приналежності. Таким чином, я проаналізувавши можу зробити висновок що суспільна ідентичність слугує ключовим психологічним рушієм, що впливає на вчинки, систему цінностей та спосіб, у який особа взаємодіє з навколишнім соціальним і політичним світом. [5]

Таджфел та Тернер визначали соціальну ідентичність як ту складову частину самосприйняття, що походить із розуміння людиною своєї належності до конкретної соціальної спільноти, а також з емоційного та ціннісного наповнення цієї приналежності (Tajfel & Turner, 1979). Особа позиціонує себе не лише як унікальний індивід, а й як член тієї чи іншої політичної, етнічної, культурної, віросповідної чи фахової групи, і саме ця групової приналежність диктує її поведінкові моделі, прийняті рішення та ступінь залученості до політичних процесів. [3]

У межах теорії соціальної ідентичності Г. Таджфел виділяє три ключові психологічні процеси:

- ✓ соціальна категоризація - поділ соціального середовища на групи («ми» та «вони»);
- ✓ соціальна ідентифікація - прийняття норм, цінностей і ролей своєї групи;
- ✓ соціальне порівняння - зіставлення власної групи з іншими з метою підтримки позитивної самооцінки.

Ці механізми визначають не лише міжгрупову поведінку, а й політичні орієнтації, ставлення до держави, соціальних інститутів та громадянської активності. У контексті політичної ідентичності молоді вони пояснюють, чому в умовах війни посилюється ідентифікація з нацією, державою, військовими, а також зростає значення колективних цінностей - відповідальності, підтримки, взаємодопомоги.

Теорія соціальної ідентичності є базовою для розуміння політичної ідентичності, оскільки остання розглядається як різновид соціальної ідентичності, пов'язаної з політичними спільнотами, інститутами та державою. Саме на основі цієї теорії сучасні дослідники пояснюють механізми політичної поведінки, участь у громадянських ініціативах, патріотичні почуття та зміни ідентичності в умовах соціальних криз і війни.

Українські науковці також активно застосовують теорію Таджфела і Тернера для аналізу національної, громадянської та політичної ідентичності, зокрема у зв'язку з воєнним конфліктом і трансформаціями українського суспільства. Так, у праці Т. Бевз «Політичні ідентичності в сучасній Україні» підкреслюється, що політична ідентичність молоді є результатом поєднання соціальної ідентифікації з нацією та внутрішніх політичних цінностей, що визначають готовність особистості до соціально-політичної активності. Автор наголошує, що війна та суспільні кризи значно інтенсифікують процеси переосмислення групової належності [3].

Схожі позиції містяться у сучасних українських дослідженнях соціально-психологічних аспектів політичної ідентифікації, зокрема у праці В.

Ільницького, де підкреслюється, що політична ідентичність формується через засвоєння норм, цінностей і моделей поведінки, характерних для значущої групи, а центральним чинником її розвитку є емоційно-психологічний зв'язок з державою та почуття громадянської відповідальності.

Отже, я можу зробити висновок що теорія соціальної ідентичності Таджфела і Тернера забезпечує теоретичний фундамент для аналізу політичної ідентичності студентської молоді, дозволяє зрозуміти її структуру, механізми формування та залежність від соціально-політичного контексту. В умовах війни ці процеси посилюються, а групова ідентичність стає ключовим ресурсом психологічної стійкості та громадянської активності молодого покоління.

Не менш важливою теорія цінностей Ш. Шварца: психологічний зміст і значення у формуванні політичної ідентичності молоді. У сучасній психології значне місце у вивченні структури особистості, її соціальної та політичної поведінки посідає теорія базових цінностей Шалом Шварца, яка на мій погляд є однією з найбільш емпірично підтверджених моделей мотиваційної структури людини. Шварц визначає цінності як «усталені переконання, що відображають бажані цілі і керують поведінкою людини в різних ситуаціях». У вітчизняних дослідженнях наголошується, що цінності виступають «основою життєвих стратегій молоді та формують її соціально-політичні орієнтації».

Згідно з теорією Шварца, цінності формують 10 універсальних мотиваційних типів, які відображають потреби індивіда, соціальної взаємодії та функціонування суспільства: самостійність, стимуляція, гедонізм, досягнення, влада, безпека, конформність, традиції, доброзичливість, універсалізм [4]. У новіших працях Шварца ці цінності об'єднані у чотири метакатегорії:

- Відкритість до змін,
- Самопідсилення,
- Самотрансценденція,
- Збереження.

За моїм аналізом літератури помічаю що українські дослідники наголошують, що структура цінностей молоді значно перебудовується під впливом соціально-політичних криз. Після 2014 року та у контексті повномасштабного вторгнення 2022 року пріоритетами стають «цінності безпеки, патріотизму, соціальної відповідальності та громадянської активності». Саме блоки “Безпека”, “Універсалізм” та “Доброзичливість” дослідники пов’язують із підсиленням почуття державної належності, національної єдності та підтримки демократичних інституцій. [4]

Теорія Шварца має особливу значущість для дослідження політичної ідентичності молоді, оскільки цінності визначають психологічні підстави політичного вибору. Так, молодь з домінуванням цінностей самостійності та відкритості до змін більш схильна підтримувати демократичні процеси, волонтерські рухи та політичну участь. Натомість домінування цінностей збереження (традицій, конформності) корелює з потребою у стабільності, підтримці державних інституцій і більш високим рівнем політичної лояльності. [4]

Напрацювання вітчизняних фахівців у царині психології вказують на те, що внаслідок бойових дій система цінностей серед молоді зазнає зсуву, акцентуючи увагу на потребах у захищеності, любові до Батьківщини та усвідомленні своїх обов'язків перед суспільством; це, своєю чергою, закладає фундамент для становлення сформованої політичної самосвідомості та активної громадянської позиції. Отже я можу зробити висновки, концепція цінностей, розроблена Шварцом, дає змогу глибше проникнути у мотиви, що спонукають студентську молодь до політичних дій, а також розтлумачити, яким чином трансформується їхня політична ідентичність під впливом воєнного часу.

### **1.3. Соціально - політичний контекст війни як фактор формування політичної ідентичності**

Воєнний стан є критичним чинником, що створює унікальний простір для трансформації політичної свідомості молоді, й у цьому контексті поняття

політичної ідентичності набуває нового змісту. У працях американського науковця Г. Тажфела, який досліджував механізми соціальної ідентифікації, підкреслюється, що індивід формує себе через належність до певної групи. У воєнних умовах такою групою для української молоді стає нація, що бореться за виживання [57].

Ідеї Тажфела знайшли продовження у роботах Дж. Тернера, який описував процеси групової згуртованості у ситуаціях загрози. Це дозволяє глибше зрозуміти, чому політичні пріоритети молоді змінюються у бік посилення колективної відповідальності та солідарності під час війни [58].

Українська наукова традиція також робить вагомий внесок у дослідження політичної поведінки молоді. Зокрема, політолог В. Литвиненко акцентує на тому, що війна активно формує нову генерацію політичних суб'єктів, для яких державність перестає бути абстракцією і перетворюється на реальний життєвий пріоритет. Це співзвучно з теоріями європейських дослідників, які наголошують на зростанні політичної суб'єктності молоді в умовах криз.

Значення демократії як визначальної політичної цінності у воєнний час підтверджують дослідження класиків політичної теорії, таких як Роберт Даль. Його концепція поліархії виокремлює демократію як систему, що забезпечує максимально можливу участь громадян у політичних процесах. Для української молоді ці ідеї набувають практичної актуальності, адже війна чітко демонструє крихкість демократичних інституцій.

Питання громадянських прав і свобод у кризових умовах широко вивчали американські дослідники, серед яких — Марта Нуссбаум. Її концепція "спроможностей" підкреслює, що громадянські свободи є фундаментальними для людської гідності, а під час війни молодь особливо відчуває їхню вразливість та значущість [42].

Українські соціологи, зокрема Є. Головаха та Н. Паніна, досліджували вплив кризових умов на ціннісні орієнтації населення. Їхні праці показують, що у періоди потрясінь відбувається різка переорієнтація від індивідуальних

цінностей до колективних, що цілком відповідає тенденціям, які спостерігаються у молодіжному середовищі з початком повномасштабної війни [23].

Аналізуючи перехід від приватних інтересів до суспільних, варто згадати дослідження Е. Дюркгейма, який наголошував, що соціальна солідарність посилюється в умовах спільної небезпеки. Війна, таким чином, активує глибинні механізми згуртованості, що змінює політичні пріоритети молодого покоління.

Британський дослідник Ентоні Гідденс у своїй теорії «структурації» підкреслював, що особа активно формує соціальні структури через власні дії. Українська молодь під час війни демонструє саме цю здатність — змінювати політичні процеси через волонтерство, інформаційну активність, службу чи соціальний спротив.

Політична культура молоді у воєнний час трансформується відповідно до закономірностей, описаних Габріелем Алмондом і Сіднеєм Вербою. Вони виділяли «партиципаторну політичну культуру», яка ґрунтується на активній участі громадян у політичних процесах. Воєнна реальність в Україні суттєво підсилює саме цю модель.

Окрему увагу заслуговують дослідження українського науковця О. Донченка, який розглядав феномени колективної свідомості та соціальної психіки українців. Його висновки дозволяють зрозуміти, як війна актуалізує архетипи самопожертви, солідарності та боротьби, що, своєю чергою, формує політичні пріоритети молоді.

Формування політичної відповідальності у воєнний час частково пояснюється і теоріями Ж. Піаже про моральний розвиток. Піаже вважав, що моральні орієнтири формуються у взаємодії з реальністю й досвідом. Для української молоді досвід війни стає вирішальним чинником, який радикально змінює їхнє розуміння відповідальності.

Зміна політичних пріоритетів молоді у воєнний час тісно пов'язана з тим, що психологічні механізми групової консолідації, описані Музафером Шерифом у його теорії «реалістичного конфлікту», починають діяти значно інтенсивніше.

Шериф доводив, що зовнішня загроза формує новий рівень внутрішньої єдності, і саме це спостерігається в українському молодіжному середовищі. Зростає перевага стратегічного мислення над індивідуальними політичними перевагами, що сприяє глибшому прийняттю загальнонаціональних інтересів як власних.

Формування політичної солідарності серед української молоді також узгоджується з висновками П'єра Бурдьє щодо символічної влади й колективних практик. Бурдьє наголошував, що кризові ситуації змінюють розподіл символічного капіталу в суспільстві. У воєнний час символічний капітал зосереджується навколо відваги, служіння, патріотизму та дійсної підтримки держави. Молодь активно долучається до цих практик, змінюючи власні політичні ідентичності.

Під час війни молоді громадяни усвідомлюють загрозу корупції та неефективності, і це співзвучно з дослідженнями Френсіса Фукуями, який наголошував, що довіра до інституцій є ключовим ресурсом політичного розвитку. У його роботах підкреслюється, що суспільства, які переживають зовнішні загрози, формують запит на чесне й відповідальне управління. Саме це сьогодні визначає політичні пріоритети молоді України.

Особливо вагомим стає розвиток критичного мислення, яке необхідне для протистояння інформаційним маніпуляціям. Канадський дослідник Маршалл Маклюен, аналізуючи роль медіа, підкреслював, що інформаційне середовище формує політичні реальності. У воєнний час це стає очевидним для молодих людей, які змушені переосмислювати джерела інформації й формувати відповідальні медіаспоживчі стратегії.

Поняття політичної суб'єктності, що формується у молоді, має безпосередній зв'язок із концепцією Джерома Брунера про активну конструкцію реальності. Брунер наголошував, що людина не просто сприймає політичні події, а інтерпретує їх, створюючи власні смисли. Воєнний досвід української молоді змушує її формувати нові моделі політичної участі, які виходять за межі традиційного голосування.

Підсилення національної ідентичності в ситуації війни пояснюється положеннями Бенедикта Андерсона про «уявлені спільноти». Андерсон зазначав, що нація формується через спільний досвід, спільну пам'ять і спільні символи. Українська молодь сьогодні переживає глибинне відчуття належності до нації, що бореться за свободу, і це стає ключовим чинником трансформації їхніх політичних пріоритетів [16].

Коли молодь долучається до волонтерських чи громадських ініціатив, у дію вступає теорія «громадянської активності» Роберта Патнema. Патнем доводив, що соціальний капітал — довіра, кооперація та взаємодопомога — є фундаментом демократичного суспільства. Українська молодь активно накопичує цей ресурс, що і формує їхню нову політичну культуру.

Сприйняття держави як партнера, а не як віддаленої бюрократичної структури, узгоджується з ідеями Джона Ролза щодо суспільного договору й політичної справедливості. Ролз підкреслював, що справедлива держава виникає там, де громадяни беруть участь у визначенні політичного порядку. Молоді українці, взаємодіючи з державою через військові та соціальні структури, відчують свою причетність до цього договору.

Інтерес молоді до міжнародних процесів можна пояснити через концепції Семюела Гантінгтона, який наголошував на цивілізаційній самоідентифікації держав. Україна, що інтегрується у європейський політичний простір, стає частиною демократичної цивілізації, і молоде покоління активно підтримує цю інтеграцію, включаючи її у власні політичні пріоритети.

Досвід війни актуалізує питання справедливості, відповідальності та дотримання прав людини. Американський соціальний психолог Лоренс Кольберг писав про те, що моральний розвиток проходить через рівні, на яких індивід починає мислити категоріями спільного добра. Молодь України, зіткнувшись із воєнними злочинами, втратою і стражданням, переходить на вищі рівні морального та політичного усвідомлення.

Зміна політичних орієнтацій молоді також пояснюється теорією «колективної дії» Мансура Олсона. Олсон наголошував, що великі соціальні групи здатні до спільної дії лише тоді, коли існує чітко усвідомлений спільний інтерес. В умовах війни інтерес виживання держави стає очевидним, а молодь активно долучається до його реалізації.

Розвиток солідарності між молодими людьми відповідає концепціям німецького філософа Юргена Габермаса про комунікативну дію. Габермас підкреслював, що політичний консенсус досягається через взаєморозуміння та діалог. Воєнний досвід посилює цю здатність, адже молодь об'єднана спільними переживаннями, страхами та прагненнями.

Молодь активно формує уявлення про майбутнє країни, що співзвучно з працями норвезького соціолога Юхана Галтунга, засновника досліджень миру. Галтунг наголошував, що справжній мир — це не просто відсутність війни, а наявність структур, які забезпечують розвиток. Молоде покоління України саме так і бачить своє майбутнє — як побудову стійкої, демократичної та справедливої держави.

Гендерні трансформації у сфері політики можна інтерпретувати через теорію Джудіт Батлер, яка стверджувала, що соціальні ролі є гнучкими й змінюються під впливом контексту. Війна в Україні зруйнувала традиційні стереотипи про гендерні ролі, що сприяло формуванню інклюзивніших політичних пріоритетів серед молоді.

Рационалізація політичних суджень молодих людей узгоджується з ідеями Герберта Саймона про «обмежену раціональність». Саймон вважав, що в умовах високої невизначеності люди шукають рішення, які є оптимальними за конкретних умов. Саме так молодь вибудовує власні політичні орієнтири в умовах війни, спираючись на прагматичні, а не ідеологічні критерії.

Формування стійкої політичної ідентичності відбувається відповідно до моделі Еріка Еріксона, який описував ідентичність як результат подолання життєвих криз. Війна стає саме такою кризою, що змушує молодих українців

відповісти на питання: «Хто я?» та «До якої спільноти я належу?», формуючи зрілу політичну самосвідомість.

Інституційна довіра, що зростає, підтверджує висновки Рональда Інглгарта, який досліджував ціннісні зміни в умовах економічних і політичних потрясінь. Інглгарт доводив, що екзистенційні загрози пробуджують у суспільствах потребу в сильних інституціях та колективній стабільності — саме це сьогодні демонструє українська молодь.

Зростання включеності молоді в політичне життя можна інтерпретувати через роботи української дослідниці Олени Сушої, яка аналізує активістські рухи та трансформацію молодіжної політики. Вона підкреслює, що молодь стає рушійною силою змін саме в умовах нестабільності, коли громадянська участь набуває екзистенційного значення [56].

У підсумку політичні пріоритети молоді в умовах війни формуються під впливом широкого комплексу факторів, що описані як у класичних, так і в сучасних наукових дослідженнях. Ідеї Андерсона, Гідденса, Габермаса, Бурдьє, Патнема, Еріксона, Фукуями та українських учених дозволяють пояснити, чому це покоління демонструє високу суб'єктність, відповідальність, патріотизм та стратегічне бачення. Молодь стає носієм нової політичної культури, яка поєднує раціональність, моральність та усвідомлення власної ролі у збереженні державності.

## **ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1**

У першому розділі було здійснено глибокий теоретичний аналіз феномена політичної ідентичності та визначено ключові психологічні особливості її формування в молодіжному середовищі, особливо в умовах війни. На основі опрацьованої наукової літератури і власного узагальнення можна стверджувати, що політична ідентичність є складним, багаторівневим психосоціальним утворенням, яке поєднує когнітивний, емоційний, ціннісний та поведінковий компоненти. Вона формується під впливом взаємодії індивідуальних

особливостей, сімейних традицій, освітнього середовища, соціальних груп, медіапростору та політичних інституцій.

Особливе значення у формуванні політичної ідентичності молоді має воєнний контекст, який створює унікальні умови для прискорених трансформацій. Саме війна актуалізує базові цінності — свободу, незалежність, відповідальність, гідність — і водночас загострює потребу молоді в пошуку власної позиції щодо держави та майбутнього. Молоді люди, які опиняються в ситуації взаємодії з оборонними структурами, мобілізаційними процесами або волонтерською діяльністю, значно швидше та глибше формують політичну самосвідомість.

Як показує аналіз, освітні інституції, одноліткові групи, соціальні мережі та національні традиції відіграють важливу роль у процесі становлення політичної ідентичності, проте в умовах війни на перший план виходить фактор реального досвіду — особистого або опосередкованого. Це може бути досвід служби, звернення до ТЦК і СП, участь у допомозі військовим, переживання повітряних тривог, втрат або переміщення. Всі ці події не тільки формують нові життєві орієнтири, але й впливають на емоційно-ціннісну сферу, сприяючи більшому усвідомленню своєї належності до українського народу та держави.

З власних міркувань я можу додати, що спостереження за молоддю у воєнний час переконливо демонструє: війна не просто змінює політичні погляди — вона змінює саме відчуття себе в державі. Для багатьох молодих людей політична ідентичність більше не є абстрактною теоретичною категорією; вона проявляється у реальних рішеннях, діях, виборі життєвої позиції та готовності брати участь у захисті країни. Це, на мою думку, підсилює відповідальність дослідників та психологів за розуміння механізмів таких змін і за допомогу молодому поколінню у формуванні зрілої, стабільної політичної ідентичності.

Таким чином, можна зробити висновок, що формування політичної ідентичності молоді в умовах війни — це динамічний процес, у якому поєднуються внутрішні психологічні особливості особистості та зовнішні

соціально-політичні впливи. Війна виступає одночасно кризою й каталізатором розвитку, породжуючи нові форми солідарності, суб'єктності та національної єдності. Розуміння цих процесів є надзвичайно важливим для подальшої оптимізації психологічної підтримки молоді, побудови ефективних освітніх та соціальних програм, а також для розробки спеціальних тренінгів, спрямованих на розвиток стійкої політичної ідентичності.

## **РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ МОЛОДІ В УМОВАХ ВІЙНИ**

### **2.1. Підходи до організації дослідження, характеристика вибірки.**

Моє емпіричне дослідження було спрямоване на вивчення психологічних характеристик, що впливають на формування політичної ідентичності молоді в умовах війни. Методологічною основою дослідження стали принципи системного, комплексного та діяльнісного підходів, які передбачають розгляд політичної ідентичності як багатокомпонентного соціально-психологічного явища. Дослідження ґрунтувалося на положеннях:

1. теорії соціальної ідентичності Г. Таджфела та Дж. Тернера,
2. теорії цінностей Ш. Шварца,
3. концепції політичної ефективності А. Бандури.

Методологічні засади передбачали використання стандартизованих психодіагностичних методик, що застосовуються у Збройних Силах України та територіальних центрах комплектування і соціальної підтримки, Міністерстві оборони України, що забезпечило валідність та практичну значущість отриманих результатів.

Характеристика вибірки: Дослідження проводилося на базі Дарницького районного територіального центру комплектування та соціальної підтримки м. Києва. Усього в дослідженні взяли участь 92 респонденти віком від 18 до 27 років. Моя вибірка була гетерогенною, що дозволяло порівнювати дані різних категорій молоді, які мають безпосередній або потенційний стосунок до військової служби та громадянської активності. Респонденти були поділені на чотири підгрупи:

Молодь призовного віку (18–22 роки) – 28 осіб.

Кандидати на військову службу за контрактом – 24 особи.

Рекрутери Дарницького ТЦК та СП – 20 осіб.

Ветерани та демобілізовані військовослужбовці – 20 осіб.

Вибірка включала різні соціально-психологічні групи, що дозволяло мені оцінити політичну ідентичність та пов'язані психологічні характеристики з урахуванням досвіду служби, взаємодії з воєнним простором, рівня громадянської активності та ступеня включеності до оборонних процесів.

Дослідження проводилося протягом півтора місяця у приміщеннях Дарницького ТЦК та СП та включало кілька послідовних етапів:

1. Організаційно-підготовчий етап:

- узгодження умов проведення з адміністрацією ТЦК та СП;
- інформування учасників про мету і структуру дослідження;
- забезпечення добровільності та конфіденційності;
- підготовка бланків, інструкцій та психодіагностичних методик.

2. Діагностичний етап. Психодіагностика проводилася у груповій та індивідуальній формах. Тривалість проходження комплексу методик становила 45–60 хвилин, іноді через моральну або психологічну напруженість тривалість могла бути більшою або робили перерви. Усі учасники виконували стандартизовані методики:

Адаптивність-200 – для оцінки соціально-психологічної адаптації та стресостійкості;

Методика “Шкала загальної самооефективності” Р. Шварцера та М. Єрусалема (в адаптації В. Ромека);

Методика “Мотивація професійної діяльності” (К. Замфір, модифікація А. Реана);

Методика шкалової самооцінки психофізіологічного стану (О. Кокун);

Опитувальник військово-професійної життєстійкості (О. Кокун)

Всі учасники отримували однакові інструкції, тестування проводилося у стандартизованих умовах, що відповідає вимогам професійно-психологічного відбору у військових структурах.

3. Аналітичний етап. На цьому етапі проводилися:

підрахунок первинних балів;

нормування за шкалами відповідних методик;  
 порівняння результатів між групами;  
 кореляційний аналіз для визначення взаємозв'язків між показниками політичної ідентичності та психологічними характеристиками.

4. Інтерпретаційний та тренінговий етап. Було здійснено:

- аналіз отриманих даних;
- визначення провідних тенденцій;
- формування висновків щодо особливостей політичної ідентичності різних груп молоді.
- Розробка та апробація тренінгової програми.

## **2.2. Емпіричне дослідження особливостей формування політичної ідентичності молоді в умовах війни**

Для проведення емпіричного дослідження було обрано комплекс стандартизованих психодіагностичних методик, які широко застосовуються у військовій психології, системі профвідбору та психологічного супроводу кандидатів на військову службу. Добір методик забезпечив можливість оцінити соціально-психологічну адаптацію, рівень самоефективності, професійну мотивацію, психофізіологічні стани та життестійкість респондентів.

1. Тест “Адаптивність-200”. Автори: Л. Н. Собчик (базова модель), військова адаптація - Центр морально психологічного забезпечення Збройних Сил України. Мета: оцінка соціально-психологічної адаптованості, стресостійкості та емоційно-вольової стабільності. Додаток А Що вимірює:

- рівень адаптивності до складних умов;
- стресостійкість;
- саморегуляцію
- ризикованість або схильність до дезадаптивних реакцій;
- особливості міжособистісної взаємодії.

Структура: методика містить шкали адаптивності, нервово-психічної стійкості, комунікабельності, схильності до девіантної поведінки,

самоконтролю. Інтерпретація: високий рівень адаптації свідчить про стабільність, емоційну врівноваженість і потенціал до ефективного функціонування у складних умовах. Чому використовується: це основний інструмент у ТЦК та СП для оцінки психічної готовності особи до служби, тому є валідним для вивчення психологічних ресурсів молоді.

2. “Шкала загальної самоефективності” Р. Шварцера та М. Єрусалема  
Автори: R. Schwarzer, M. Jerusalem; українська адаптація – В. Ромек. Мета: визначення рівня віри особистості у власну здатність до подолання складних ситуацій. Що вимірює:

- відчуття компетентності;
- здатність впливати на обставини;
- віру в контроль над життєвими подіями;
- прогностичні здібності та волю до досягнення мети.

Структура: 10 тверджень із 4-бальною шкалою оцінювання. Інтерпретація: високий рівень самоефективності пов’язаний із наполегливістю, стійкістю, активністю, впевненістю у власних силах. Чому використовується: цей показник є одним із ключових у військовій психології, оскільки самоефективність невід’ємно пов’язана зі здатністю до мобілізації ресурсів у кризових умовах і тісно корелює з політичною суб’єктністю.

3. Методика “Мотивація професійної діяльності” (К. Замфір, модифікація А. Реана). Автор: К. Замфір; модифікація – А. Реан. Мета: діагностика структури професійної мотивації та визначення домінуючих мотивів діяльності. Що вимірює:

- внутрішню мотивацію;
- зовнішню позитивну мотивацію;
- зовнішню негативну мотивацію;
- спрямованість на результат або процес;
- загальну професійну орієнтацію особистості.

Структура: набір тверджень, що оцінюють мотиваційні тенденції у професійній діяльності, з розрахунком трьох основних індексів. Інтерпретація: високий рівень внутрішньої мотивації свідчить про зрілість професійної позиції та відповідальність. Чому використовується: у військовому контексті мотивація визначає готовність до служби, психологічну зрілість та наявність внутрішніх стимулів до діяльності, що важливо для розуміння політичної та громадянської активності молоді.

4. Методика шкалової самооцінки психофізіологічного стану. Автор: О. М. Кокун. Мета: визначення актуального психофізіологічного стану особистості. Що вимірює:

- рівень фізичної втоми;
- емоційне напруження;
- рівень тривожності;
- тонус;
- працездатність.

Структура: шкалована оцінка за ключовими показниками фізичного та психічного стану. Інтерпретація: високі показники втоми або напруження свідчать про ризик зниження адаптивності та ефективності діяльності. Чому використовується: дозволяє швидко оцінити психофізіологічний рівень стійкості та навантаження, що є критичним у військових умовах.

5. Опитувальник військово-професійної життестійкості. Автор: О. Кокун. Мета: оцінка життестійкості та здатності особистості до ефективного функціонування в умовах підвищеної небезпеки. Що вимірює:

- рівень витривалості;
- відповідальність;
- самоконтроль;
- здатність долати стресові й невизначені ситуації;

психологічну готовність до військової діяльності.

Структура: набір тверджень, що оцінюють 3 ключові складові життєстійкості: “залученість”, “контроль”, “ризик”. Інтерпретація: високий рівень життєстійкості корелює з емоційною стабільністю, відповідальністю та адаптивністю. Чому використовується: дозволяє оцінити ресурси та психологічний потенціал молоді, які визначають готовність до участі в суспільних, громадянських і оборонних процесах, що безпосередньо пов’язано з їх політичною суб’єктністю.

### **2.3. Аналіз математико – статистичної обробки даних**

Аналіз результатів методики «Адаптивність-200» серед чотирьох груп респондентів (N = 92). У дослідженні взяли участь 92 респонденти віком 18–27 років, які належали до чотирьох категорій:

- ✓ призовники (n = 26),
- ✓ кандидати на військову службу за контрактом (n = 24),
- ✓ рекрутери (n = 22)
- ✓ ветерани (n = 20).

Методика «Адаптивність-200» надала можливість не лише всебічно оцінити рівень соціально-психологічної адаптації випробуваних, а й простежити, як саме взаємопов’язані їхня стресостійкість, емоційна стабільність, комунікативні вміння та здатність до саморегуляції, що в комплексі формує загальну картину готовності до майбутньої служби.

У цій групі було виявлено переважно середній рівень адаптивності, хоча частина учасників демонструє як високі, так і знижені показники, що свідчить про неоднорідність психоемоційного стану серед призовників ( див. таблицю 2.3.1.

- Високий рівень адаптивності - 23%, що означає наявність достатніх ресурсів для подолання труднощів, хоча й не гарантує їх автоматичного вирішення.

- Середній рівень - 58%, що є найбільш численною групою та вказує на відносну врівноваженість, яка, однак, може порушуватися під тиском зовнішніх обставин.
- Низький рівень - 19%, що демонструє потенційні ризики труднощів у взаємодії, адаптації та регуляції емоцій під час переходу до нових умов.

Таблиця 2.3.1.

## Адаптивності призовників

| Рівень адаптивності | Призовники |
|---------------------|------------|
| Високий рівень      | 23         |
| Середній рівень     | 58         |
| Низький рівень      | 19         |

Аналіз результатів показав, що для більшості призовників характерні певні труднощі, які проявляються по-різному, коли вони опиняються у ситуаціях невизначеності або емоційного напруження, а саме:

- спостерігається помірна емоційна нестабільність, що посилюється за умов нестачі інформації або при зіткненні з новими вимогами;
- виявлено недостатню сформованість навичок саморегуляції, через що їм складніше відновлювати внутрішню рівновагу після стресових подій;
- фіксується підвищена тривожність, пов'язана з очікуванням майбутньої служби, яка часто супроводжується невпевненістю у власних силах та можливостях.

Отже, враховуючи те, що хоча частина призовників демонструє високий рівень адаптивності, більшість із них усе ж потребує цілеспрямованої підтримки, можна зробити висновок, що ця група має найбільшу потребу у впровадженні тренінгових програм, які допомагають: підвищити стресостійкість, розвинути навички регуляції емоцій, сформувавши впевненість у власних діях та можливостях.

Такі програми є не просто бажаними, а необхідними, оскільки вони здатні істотно покращити емоційний стан призовників, сприяти їхньому успішному входженню у нові соціальні ролі та зменшити ризики дезадаптації в умовах служби.

Аналіз результатів методики засвідчив, що кандидати на військову службу за контрактом демонструють загалом помірно високий рівень адаптивності та стресостійкості, що відрізняє їх від інших груп і свідчить про певну психологічну зрілість та вмотивованість (див. таблицю 2.3.2.). Структура результатів показує, що:

- 38% мають високий рівень адаптивності, що дає підстави стверджувати, що ці особи вже володіють достатнім внутрішнім ресурсом для швидкого включення в службові процеси;
- 54% перебувають на середньому рівні, який хоча й є стабільним, проте потребує періодичного розвитку, особливо в аспекті емоційної гнучкості;
- лише 8% характеризуються низьким рівнем адаптивності, що може свідчити про потенційні труднощі у стресових або нестандартних умовах служби.

*Таблиця 2.3.2.*

Адаптивність кандидатів на військову службу за контрактом

| Рівень адаптивності | Кандидати на віськову службу за контрактом |
|---------------------|--------------------------------------------|
| Високий рівень      | 38%                                        |
| Середній рівень     | 54%                                        |
| Низький рівень      | 8%                                         |

На основі опрацьованих даних можна стверджувати, що кандидати на контракт відзначаються низкою психологічних особливостей, які сприяють їхній здатності адекватно реагувати на вимоги військової служби, а саме:

- у них більш сформована мотивація до проходження служби, що, у поєднанні з усвідомленістю власного вибору, підвищує їхню стійкість до навантажень;
- фіксується вищий рівень саморегуляції та відповідальності, що створює передумови для надійності та дисциплінованості у службових ситуаціях;
- вони мають реалістичне сприйняття вимог військової діяльності, що дає змогу зменшити вплив ідеалізованих або хибних очікувань, які часто є причиною дезадаптації.

З огляду на те, що більшість кандидатів демонструє середній і високий рівні адаптивності, можна дійти висновку, що вони загалом готові до виконання службових обов'язків, адже мають базовий психологічний потенціал для успішного функціонування в умовах військової структури.

Водночас, незважаючи на достатній рівень підготовленості, ця група все ж потребує подальшого розвитку навичок ефективної поведінки у стресових ситуаціях, оскільки навіть високий рівень адаптивності не гарантує повної стійкості до тривалих або інтенсивних навантажень.

Таким чином, тренінгові програми, спрямовані на вдосконалення технік саморегуляції, управління емоціями та швидкого відновлення після стресу, можуть суттєво зміцнити їхню психологічну готовність до служби та підвищити ефективність їхньої подальшої професійної діяльності.

У групі рекрутерів за результатами методики було виявлено високий середній рівень адаптивності, що у поєднанні з добре розвиненими комунікативними навичками свідчить про їхню професійну підготовленість до роботи у динамічному середовищі. (див таблицю 2.3.3)

Структура даних показує, що:

- 45% мають високий рівень адаптивності, що вказує на їхню здатність швидко й ефективно реагувати на зміну умов, а також успішно адаптуватися до різних типів взаємодії з людьми;

- 50% перебувають на середньому рівні, що засвідчує достатню стабільність, яка може, однак, видозмінюватися залежно від інтенсивності навантажень;
- лише 5% продемонстрували низький рівень адаптивності, що є мінімальним показником серед досліджуваних груп і свідчить про загальну психологічну зрілість професійної спільноти рекрутерів.

Таблиця 2.3.3.

## Адаптивність рекрутерів

| Рівень адаптивності | Рекрутери |
|---------------------|-----------|
| Високий рівень      | 45%       |
| Середній рівень     | 59%       |
| Низький рівень      | 5%        |

Аналіз особистісних характеристик рекрутерів засвідчив, що для цієї професійної категорії притаманні виражені соціально-комунікативні компетентності, які значною мірою визначають їхню ефективність у роботі:

- вони мають розвинені соціальні навички, що дозволяють швидко встановлювати контакт із людьми, адаптуватися до різних стилів спілкування та будувати довірливі взаємини;
- відзначається високий рівень відповідальності, оскільки рекрутери працюють із людськими ресурсами, а це вимагає точності, тактовності й уміння приймати виважені рішення;
- вони демонструють достатній рівень емоційної саморегуляції, що дає змогу зберігати внутрішню рівновагу навіть у складних комунікативних чи конфліктних ситуаціях.

Беручи до уваги те, що рекрутери виявили один із найвищих рівнів адаптивності та стресостійкості серед усіх досліджуваних груп, можна стверджувати, що такий результат є закономірним, адже професійна діяльність у сфері рекрутингу передбачає щоденну взаємодію з людьми, швидке прийняття рішень і здатність працювати в умовах підвищеної відповідальності.

Саме тому високий рівень стресостійкості, що спостерігається у рекрутерів, не лише відповідає специфіці їхньої роботи, а й виступає ключовою професійною вимогою, що забезпечує успішність у доборі персоналу, проведенні співбесід та оцінюванні кандидатів.

Група ветеранів результати дослідження виявилися досить полярними, оскільки значна частина респондентів продемонструвала високий рівень адаптивності, тоді як інша - хоч і менш чисельна - показала низькі показники, що, ймовірно, пов'язано з тривалим впливом бойового досвіду та пережитих психотравмуючих подій. (див. Таблицю 2.3.5.) Загальний розподіл рівнів адаптивності виглядає так:

- Високий рівень - 52%, що свідчить про наявність потужних внутрішніх ресурсів, сформованої життєстійкості та здатності ефективно діяти в умовах невизначеності;
- Середній рівень - 28%, який може залишатися стабільним при звичних умовах, проте потребує підтримки при підвищених навантаженнях;
- Низький рівень - 20%, що вказує на можливі труднощі адаптації, зумовлені емоційним вигоранням, виснаженням або залишковими наслідками травматичного досвіду.

*Таблиця 2.3.4.*

#### Адаптивність ветеранів

| Рівень адаптивності | Ветеранів |
|---------------------|-----------|
| Високий рівень      | 52%       |
| Середній рівень     | 28%       |
| Низький рівень      | 20%       |

Вивчення психологічних характеристик ветеранів дало змогу виокремити риси, які є типовими для цієї категорії та значною мірою пояснюють виявлену полярність результатів:

- ветерани демонструють високий рівень життєстійкості й здатності приймати рішення, оскільки багаторазове перебування в критичних ситуаціях розвинули у них навички швидкого реагування та відповідальності;
- у частини респондентів можливі прояви емоційного виснаження, що може бути наслідком тривалого перебування в умовах підвищеного стресу або перенапруження;
- вони характеризуються сформованою внутрішньою дисципліною та стійкістю до стресів, які залишаються значущими ресурсами навіть після завершення активної служби.

Ветерани демонструють найвищі показники адаптаційного потенціалу серед усіх досліджуваних груп, що є природним результатом їхнього бойового досвіду, який одночасно загартував їх психологічно та сформував здатність ефективно функціонувати в умовах стресу.

Однак, незважаючи на значну силу та зрілість їхніх адаптаційних механізмів, частина ветеранів потребує спеціалізованої психологічної підтримки, адже саме вона здатна запобігти розвитку емоційного вигорання та компенсувати наслідки травматичного досвіду.

Таким чином, впровадження програм психологічного супроводу, спрямованих на стабілізацію емоційного стану та профілактику виснаження, є особливо актуальним для цієї групи, оскільки дозволяє не лише зберегти їх психологічне здоров'я, а й посилити адаптивні можливості в повсякденному житті.

Аналіз шкали загальної самоефективності (Шварцер–Єрусалем) (див табл.2.3.5) призовників за результатами методики Шварцера–Єрусалема було виявлено переважно середній рівень загальної самоефективності, що свідчить про те, що більшість респондентів оцінює власні можливості як достатні, однак нестійкі й залежні від зовнішніх обставин. Розподіл показників виглядає таким чином:

- 19% мають високий рівень самоефективності, що дає підстави припускати їхню здатність брати відповідальність у складних умовах та вірити у власні сили;
- 61% демонструють середній рівень, який хоч і дає змогу виконувати службові завдання, але може коливатися під впливом стресу чи тиску;
- 20% мають низький рівень самоефективності, що вказує на потребу у цілеспрямованій підтримці та додаткових тренінгах із розвитку внутрішніх ресурсів.

Таблиця 2.3.5.

## Самоефективності (Шварцер–Єрусалем)

| Рівень самоефективності | Призовники |
|-------------------------|------------|
| Високий рівень          | 52%        |
| Середній рівень         | 28%        |
| Низький рівень          | 20%        |

Поглиблений аналіз дозволив визначити низку психологічних тенденцій, які притаманні призовникам і які впливають на їхнє уявлення про власні можливості:

- для них характерна невпевненість у власних силах, що особливо проявляється в умовах швидких змін або підвищених вимог;
- спостерігається виражена залежність від зовнішньої підтримки, через що призовники часто шукають схвалення, поради чи підтвердження своїх дій з боку авторитетних осіб;
- вони нерідко мають сумніви щодо здатності впоратись із службовими завданнями, особливо якщо ті потребують ініціативності чи самостійного прийняття рішень;
- виявляється підвищений страх помилок, який може обмежувати активність і знижувати впевненість під час виконання відповідальних завдань.

Призовники потребують цілеспрямованих програм розвитку самоопори, які сприятимуть поступовому формуванню внутрішнього контролю й

упевненості в собі. Важливо, щоб такі програми включали вправи на усвідомлення власних сильних сторін, тренінги з подолання страху помилок та методики, що розвивають навички прийняття рішень.

Оскільки саме самоефективність визначає, наскільки людина здатна брати відповідальність за власні дії й успішно долати труднощі, її підвищення серед призовників є необхідною умовою їхньої успішної адаптації до військової служби та формування психологічної стійкості.

У групі кандидатів на військову службу за контрактом за результатами методики Шварцера–Єрусалема було виявлено переважання помірно високого рівня загальної самоефективності, що засвідчує достатній розвиток внутрішніх ресурсів, необхідних для успішної адаптації до вимог військової діяльності (див. Таблицю 2.3.6.). Розподіл показників свідчить про таке:

- 42% респондентів продемонстрували високий рівень самоефективності, що вказує на сформовану здатність покладатися на власні можливості та самостійно долати труднощі;
- 46% мають середній рівень, який зазвичай є достатнім для виконання службових завдань, однак потребує подальшого зміцнення в умовах підвищеної відповідальності;
- 12% характеризуються низьким рівнем, що може зумовлювати труднощі у складних або нестандартних ситуаціях, які потребують швидкого прийняття рішень.

*Таблиця 2.3.6.*

Самоефективності (Шварцер–Єрусалем)

| Рівень самоефективності | Кандидати на військову службу за контрактом. |
|-------------------------|----------------------------------------------|
| Високий рівень          | 42%                                          |
| Середній рівень         | 46%                                          |
| Низький рівень          | 12%                                          |

На основі проведеного аналізу можна визначити низку типових рис, властивих кандидатам на військову службу за контрактом, які є важливими індикаторами їхньої готовності до професійної діяльності:

- у респондентів спостерігається сформована віра у власні сили, що зменшує залежність від зовнішньої оцінки та сприяє самостійності у прийнятті рішень;
- наявна внутрішня мотивація до проходження служби, яка проявляється у позитивному ставленні до службових обов'язків і прагненні до професійного зростання;
- кандидати демонструють гнучкість у розв'язанні складних задач, що вказує на їхню здатність адаптуватися до змін та знаходити альтернативні шляхи вирішення проблем;
- відзначається готовність брати на себе відповідальність, що є ключовим компонентом успішної службової діяльності у військових підрозділах.

Таким чином, кандидати на військову службу за контрактом демонструють стабільний і достатньо високий рівень самоефективності, який становить важливу психологічну передумову їхньої успішної адаптації до специфічних умов військової служби. Висока ступінь внутрішньої організованості, відповідальності та мотивації свідчить про те, що ця група володіє необхідним потенціалом для ефективного виконання службових завдань і подальшого професійного розвитку.

За результатами методики Шварцера–Єрусалема було встановлено, що саме рекрутери демонструють найвищі показники загальної самоефективності серед усіх досліджуваних груп, що підтверджується даними, наведеними у таблиці 2.3.7. Розподіл рівнів самоефективності свідчить про таке:

- 58% респондентів мають високий рівень, що вказує на значну впевненість у власних можливостях, а також на сформовану здатність успішно долати складні професійні ситуації;

- 36% демонструють середній рівень, який хоч і є достатнім, однак може потребувати подальшого розвитку в умовах зростання професійного навантаження;
- лише 6% характеризуються низьким рівнем, що є найменшим показником серед досліджених категорій та свідчить про загальну психологічну стабільність представників цієї групи.

Таблиця 2.3.7.

## Самоефективності (Шварцер–Єрусалем)

| Рівень самоефективності | Рекрутери |
|-------------------------|-----------|
| Високий рівень          | 58%       |
| Середній рівень         | 36%       |
| Низький рівень          | 6%        |

Аналіз якісних показників дозволяє виокремити низку рис, притаманних рекрутерам і важливих для успішного виконання їхніх професійних функцій:

- респонденти демонструють високий рівень впевненості у власних можливостях, що сприяє формуванню стійкого професійного самосприйняття;
- вони володіють вираженою здатністю впливати на інших та ефективно комунікувати, що є ключовою передумовою успішної взаємодії у сфері добору персоналу;
- характерним є високий рівень внутрішнього контролю, завдяки якому рекрутери можуть адекватно оцінювати власні дії та регулювати поведінку в складних ситуаціях;
- простежується оптимістична оцінка результатів власної діяльності, що сприяє підтриманню мотивації та підвищенню стійкості до професійних викликів.

На підставі отриманих даних можна зробити висновок, що рекрутери характеризуються високим рівнем сформованої самоефективності, що є необхідною психолого-професійною умовою для роботи, пов'язаної з постійною

взаємодією з людьми, прийняттям рішень та координацією кадрових процесів. Розвинена здатність покладатися на власні ресурси, поєднана з ефективними комунікативними стратегіями, забезпечує їхню компетентність і стійкість у професійній діяльності.

У групі ветеранів за результати методики Шварцера–Єрусалема в таблиці 2.3.8. продемонстрували чітко виражену контрастність показників, що є типовою для контингенту з бойовим досвідом. З одного боку, значна частина респондентів демонструє високий рівень самоефективності, тоді як інша — суттєво нижчі показники, що може бути наслідком травматичних переживань чи довготривалого впливу стресових подій. Розподіл рівнів самоефективності виглядає так:

- 47% характеризуються високим рівнем, що свідчить про розвинену здатність покладатися на власні сили і приймати рішення в умовах невизначеності;
- 33% мають середній рівень, що загалом забезпечує адаптивність, однак може знижуватися під впливом психоемоційних навантажень;
- 20% демонструють низький рівень, який сигналізує про можливі труднощі у відновленні після стресових ситуацій та про потребу у цілеспрямованій підтримці.

*Таблиця 2.3.8.*

Самоефективності (Шварцер–Єрусалем)

| Рівень самоефективності | Ветеранів |
|-------------------------|-----------|
| Високий рівень          | 47%       |
| Середній рівень         | 33%       |
| Низький рівень          | 20%       |

Аналіз якісних показників дозволяє виокремити низку характеристик, які є типовими для ветеранів та значною мірою пояснюють виявлену неоднорідність результатів:

- у багатьох респондентів спостерігається сформована внутрішня опора та здатність діяти автономно, що сформувалися внаслідок досвіду прийняття рішень у критичних ситуаціях;
- у частини ветеранів виявляється знижена самоефективність, що, ймовірно, пов'язано з впливом травматичного або накопиченого стресового досвіду;
- характерною є схильність опиратися на минулий досвід як на ресурс, що може як посилювати адаптивність, так і інколи обмежувати гнучкість у нових умовах.

Ветерани загалом демонструють високий рівень сформованої самоефективності, який є результатом як бойової підготовки, так і життєвого досвіду, що вимагав стійкості, відповідальності та самостійності. Проте наявність групи респондентів із зниженими показниками самоефективності є важливим маркером, який вказує на необхідність регулярної психологічної підтримки та профілактики емоційного виснаження.

Такі інтервенції можуть сприяти відновленню внутрішнього балансу, підвищенню життєстійкості та зміцненню здатності ветеранів адаптуватися до умов мирного життя, зберігаючи при цьому психологічну стабільність.

Аналіз мотивації професійної діяльності за методикою К. Замфір (модифікація А. Реана)

Результати дослідження дані наведено у таблиці 2.3.8 мотиваційної сфери призовників засвідчили домінування зовнішньої позитивної мотивації, тоді як внутрішня мотивація виражена значно слабше. Розподіл показників засвідчує:

- Внутрішня мотивація – 28%, що свідчить про недостатньо сформоване внутрішнє прийняття професійної ролі та слабе відчуття особистісної цінності служби;
- Зовнішня позитивна мотивація – 52%, що демонструє орієнтацію на соціальне схвалення, стабільність та відповідність очікуванням оточення;

- Зовнішня негативна мотивація – 20%, яка відображає наявність страху покарання, тиску чи вимушеності служби.

Таблиця 2.3.8.

Мотивація професійної діяльності» (К. Замфір, модифікація А. Реана).

| Рівень мотивації | Призовники |
|------------------|------------|
| Високий рівень   | 28%        |
| Середній рівень  | 52%        |
| Низький рівень   | 20%        |

Отримані результати дозволяють окреслити такі типові риси мотиваційної сфери призовників:

- служба частіше сприймається як обов'язок, а не усвідомлений вибір чи професійне покликання, що знижує рівень внутрішньої залученості;
- вирішальними чинниками виступають зовнішні соціальні норми, очікування оточення та загальноприйняті уявлення («так треба», «так прийнято»), що підтверджує домінування зовнішньої позитивної мотивації;
- приблизно п'ята частина респондентів демонструє зовнішню негативну мотивацію, яка є найменш продуктивною, оскільки базується на уникненні санкцій, небажаних наслідків або на тиску з боку значущих осіб.

На мою думку, мотиваційний профіль призовників свідчить про те, що їхня діяльність переважно регулюється зовнішніми чинниками, тоді як внутрішня професійна мотивація перебуває на недостатньому рівні розвитку. Це вказує на потребу у спеціально організованих заходах, спрямованих на:

- ❖ формування усвідомленої професійної позиції, що базується на розумінні смислу та значущості військової служби;
- ❖ підвищення цінності служби, з акцентом на її суспільну важливість, можливості самореалізації та розвитку компетентностей;
- ❖ розвиток особистісної відповідальності, яка є ключовою умовою ефективної адаптації та професійного становлення у військовому середовищі.

Таким чином, робота з підвищення внутрішньої мотивації та формування свідомого ставлення до служби є необхідною складовою психологічного супроводу призовників.

Аналіз мотиваційної сфери кандидатів на контрактну службу, представлений у таблиці 2.3.9, засвідчує вищий рівень сформованості та усвідомленості мотиваційних установок, порівняно з призовниками. Розподіл показників виглядає наступним чином:

- Внутрішня мотивація - 46%, що свідчить про значну опору на внутрішні переконання, прагнення до самоактуалізації та усвідомлене бажання служити країні;
- Зовнішня позитивна мотивація - 44%, яка демонструє важливість матеріальної стабільності, соціальних гарантій та схвалення з боку оточення;
- Зовнішня негативна мотивація - 10%, що є низьким показником і свідчить про незначний вплив примусу, страху покарання чи зовнішнього тиску на професійний вибір кандидатів.

*Таблиця 2.3.9.*

Мотивація професійної діяльності» (К. Замфір, модифікація А. Реана).

| Рівень мотивації | Кандидати на службу за контрактом |
|------------------|-----------------------------------|
| Високий рівень   | 46%                               |
| Середній рівень  | 44%                               |
| Низький рівень   | 10%                               |

Отримані дані дозволяють окреслити такі особливості мотиваційної структури кандидатів на контрактну службу:

- мотивація виглядає більш сформованою і свідомою, оскільки вибір служби робиться добровільно, на основі особистісних переконань та очікувань;

- спостерігається поєднання внутрішніх і зовнішніх позитивних мотивів, що проявляється у прагненні реалізувати себе у військовій сфері та водночас отримувати матеріальні й соціальні гарантії;
- низький рівень зовнішньої негативної мотивації свідчить про відсутність значущого примусу або страху, що підвищує якість професійного вибору.

Кандидати на військову службу за контрактом демонструють збалансований профіль мотивації, у якому внутрішні мотиви поєднуються з конструктивними зовнішніми чинниками. Така комбінація є оптимальною для військової діяльності, оскільки:

- внутрішня мотивація забезпечує стійкість до труднощів і формує відданість професійній ролі;
- зовнішня позитивна мотивація підтримує стабільність, підсилює інтерес до служби та сприяє довготривалій професійній залученості;
- мінімальна частка негативної мотивації зменшує ризики емоційного виснаження та професійної дезадаптації.

Таким чином, мотиваційний профіль кандидатів на контрактну службу можна вважати найбільш сприятливим для ефективного виконання військово-професійних завдань та успішної адаптації до умов служби.

Результати дослідження мотивації професійної діяльності рекрутерів, наведені у таблиці 2.3.10, свідчать про те, що ця група має найвищий рівень внутрішньої мотивації серед усіх досліджуваних категорій. Розподіл мотиваційних домінант виглядає наступним чином:

- Внутрішня мотивація - 55%, що засвідчує високий рівень професійної залученості, орієнтацію на саморозвиток та задоволення від виконання професійних обов'язків;
- Зовнішня позитивна мотивація - 38%, яка відображає прагнення до соціального схвалення, стабільності та професійного визнання;

- Зовнішня негативна мотивація - 7%, тобто мінімальне значення, що підтверджує відсутність домінуючих примусових чинників у професійній діяльності.

Таблиця 2.3.10.

Мотивація професійної діяльності» (К. Замфір, модифікація А. Реана).

| Рівень мотивації | Рекрутери |
|------------------|-----------|
| Високий рівень   | 55%       |
| Середній рівень  | 38%       |
| Низький рівень   | 7%        |

Аналіз якісних показників дозволяє визначити низку характерних рис, притаманних рекрутерам:

- вони демонструють високу професійну включеність, що проявляється у зацікавленості процесом добору персоналу, відповідальному ставленні до прийняття кадрових рішень та активній взаємодії з кандидатами;
- їхня мотиваційна структура включає чітку орієнтацію на результат, розвиток і ефективну взаємодію з людьми, що відповідає специфіці професії, яка вимагає комунікативної гнучкості, емпатії та організаційної компетентності;
- робота сприймається як значуща соціальна місія, адже рекрутери забезпечують комплектування військових підрозділів, а отже - роблять внесок у національну безпеку та функціонування оборонної системи.

На основі отриманих результатів можемо зробити висновок, що рекрутери характеризуються найвищим рівнем внутрішньої мотивації серед досліджуваних груп, що зумовлено специфікою їхньої професійної діяльності. Значна кількість комунікацій, висока відповідальність за кадрові рішення та необхідність автономності у виконанні функцій сприяють формуванню стійкої внутрішньої мотивації, яка підтримує професійну ефективність і знижує ймовірність емоційного вигорання.

Таким чином, мотиваційний профіль рекрутерів можна визнати найсприятливішим з позицій професійного розвитку та адаптації до стресогенних умов військової сфери.

Аналіз результатів методики К. Замфір у модифікації А. Реана, представлений у таблиці 2.3.11, засвідчує, що ветерани демонструють найвищий рівень внутрішньої мотивації серед усіх досліджуваних груп. Розподіл мотиваційних показників є таким:

- Внутрішня мотивація - 62%, що відображає глибоко сформовану систему особистісних цінностей, безпосередньо пов'язаних із попереднім досвідом служби та почуттям відповідальності;
- Зовнішня позитивна мотивація - 25%, яка відіграє допоміжну роль, підсилюючи професійну активність завдяки соціальному визнанню, стабільності та матеріальному забезпеченню;
- Зовнішня негативна мотивація - 13%, що є відносно підвищеним показником і може бути наслідком психологічних труднощів, зокрема емоційного виснаження або посттравматичних переживань.

*Таблиця 2.3.11.*

Мотивація професійної діяльності» (К. Замфір, модифікація А. Реана).

| Рівень мотивації | Ветерани |
|------------------|----------|
| Високий рівень   | 62%      |
| Середній рівень  | 25%      |
| Низький рівень   | 13%      |

Змістовний аналіз мотиваційної структури дозволяє виокремити такі ключові особливості:

- ветерани вирізняються сильною та стійкою внутрішньою мотивацією, сформованою під впливом бойового досвіду, що сприяв консолідації таких цінностей, як обов'язок, честь, жертвність та готовність до захисту держави;

- їхній професійний вибір здебільшого ґрунтується на ціннісно-моральних засадах, а не на зовнішніх стимулах, що підкреслює високий рівень свідомості та відповідальності;

- приблизно 13% респондентів демонструють ознаки зниження мотивації, що може бути пов'язано з пережитим емоційним виснаженням, наслідками бойового стресу або порушенням ресурсної рівноваги після служби.

Отже, ветерани мають найсильнішу внутрішню мотивацію серед усіх обстежених груп, що зумовлено їхнім досвідом служби, сформованими ціннісними орієнтирами та високою особистісною відповідальністю. Водночас підвищений рівень зовнішньої негативної мотивації у частини респондентів можна розглядати як індикатор можливих психологічних наслідків бойового досвіду, які потребують уваги та фахової підтримки.

Таким чином, хоча загальний мотиваційний профіль ветеранів є найбільш сприятливим для професійної діяльності у військовій сфері, адресна психологічна допомога для осіб із ознаками зниженого мотиваційного потенціалу є важливою умовою збереження їхнього психоемоційного благополуччя та професійної ефективності.

Аналіз Методика шкалою самооцінки психофізіологічного стану. Автор: О. М. Кокун. Результати дослідження призовників, поданих у таблиці 2.3.12, засвідчили, що їхній загальний стан переважно відповідає середньому рівню, водночас у частини респондентів виявлено ознаки підвищеної напруги та фізіологічного виснаження. Розподіл показників є таким:

- Високий рівень стабільності стану - 18%, що свідчить про достатню врівноваженість та здатність підтримувати оптимальний психофізіологічний тонус;

- Середній рівень - 57%, який відображає відносну стабільність, що, однак, може порушуватися під впливом зовнішніх стресових факторів, пов'язаних із майбутньою службою;

- Низький рівень - 25%, що вказує на наявність істотних труднощів у регуляції психофізіологічних реакцій та можливу недостатність адаптаційних ресурсів.

Таблиця 2.3.12.

Методика шкалової самооцінки психофізіологічного стану. Автор: О. М. Кокун.

| Рівень самооцінки | Призовників |
|-------------------|-------------|
| Високий рівень    | 18%         |
| Середній рівень   | 57%         |
| Низький рівень    | 25%         |

Отримані дані дозволяють виділити низку характерних симптомів, що найчастіше спостерігаються у призовників:

- підвищена втомлюваність, яка посилюється на тлі очікування суттєвої зміни життєвого укладу та невизначеності майбутнього;
- порушення сну та емоційна напруга, що вказують на підвищений рівень тривожності та недостатню внутрішню врівноваженість;
- нестабільність фізіологічних реакцій у стресових ситуаціях, зокрема труднощі з контролем дихання, м'язовою напругою чи серцевим ритмом.

З урахуванням виявлених особливостей можна дійти висновку, що призовники потребують цілеспрямованих стабілізаційних психологічних втручань, спрямованих на:

- зниження емоційної та фізіологічної напруги;
- розвиток навичок саморегуляції й відновлення;
- освоєння технік релаксації та ефективного управління стресом.

Такі заходи є необхідними для формування стійкого психофізіологічного стану, який забезпечує можливість успішної адаптації до умов військової служби.

Згідно з результатами методики шкалою самооцінки психофізіологічного стану О. М. Кокуна, поданими в таблиці 2.3.13, кандидати на військову службу за контрактом демонструють помітно вищий рівень психофізіологічної стабільності, порівняно з призовниками. Розподіл рівнів є таким:

- Високий рівень - 34%, що свідчить про сформовану здатність підтримувати психофізіологічний баланс навіть за умов підвищених вимог;
- Середній рівень - 52%, який відображає задовільний стан функціонування організму за умови збереження нормального навантаження, однак потребує додаткових ресурсів у стресових ситуаціях;
- Низький рівень - 14%, що може вказувати на часткову нестійкість адаптаційних механізмів у частини респондентів.

*Таблиця 2.3.13.*

Методика шкалою самооцінки психофізіологічного стану. Автор: О. М. Кокун.

| Рівень самооцінки | Кандидатів на військову службу |
|-------------------|--------------------------------|
| Високий рівень    | 34%                            |
| Середній рівень   | 52%                            |
| Низький рівень    | 14%                            |

Аналіз якісних характеристик дозволяє виокремити такі типові ознаки, притаманні кандидатам на контрактну службу:

1. у цієї групи спостерігаються більш сформовані навички контролю фізичного стану, що забезпечує здатність своєчасно реагувати на перевтому чи напруження;
2. вони виявляють вищу здатність до саморегуляції, що дозволяє ефективно управляти емоційними та фізичними реакціями під впливом стресу;

3. характерним є адекватне відновлення після навантаження, що свідчить про достатній рівень психофізіологічної витривалості.

Кандидати на військову службу за контрактом демонструють добру адаптацію до психофізіологічних вимог військової діяльності, що проявляється у більшій стабільності, зрілості та ефективності саморегуляції порівняно з призовниками.

Водночас, з огляду на специфіку військової служби, яка передбачає інтенсивні навантаження та часті стресові ситуації, ця група потребує подальшого зміцнення стресостійкості, що сприятиме підвищенню їхньої витривалості та забезпечить надійність професійного функціонування в умовах підвищених вимог.

За результатами методики шкалової самооцінки психофізіологічного стану (О. М. Кокун), наведеної в таблиці 2.3.14, рекрутери продемонстрували найвищі показники психофізіологічної стабільності серед усіх досліджуваних груп. Розподіл самооцінки їхнього стану є таким:

- Високий рівень - 41%, що свідчить про сформовану здатність підтримувати стійкий психофізіологічний баланс у процесі професійної діяльності;
- Середній рівень - 50%, який засвідчує переважно стабільний стан з можливими короткотривалими коливаннями під впливом навантажень;
- Низький рівень - 9%, що є найменшим показником серед досліджуваних груп і засвідчує високий рівень адаптивного потенціалу рекрутерів.

*Таблиця 2.3.14.*

Методика шкалової самооцінки психофізіологічного стану. Автор: О.

М. Кокун.

| Рівень самооцінки | Рекрутери |
|-------------------|-----------|
| Високий рівень    | 41%       |

|                 |     |
|-----------------|-----|
| Середній рівень | 50% |
| Низький рівень  | 9%  |

Аналіз якісних особливостей дозволяє визначити такі характерні риси:

- рекрутери відзначаються стабільним сном і високою витривалістю, що є ключовими показниками загальної психофізіологічної зрілості;
- у них фіксується низький рівень психофізіологічної тривоги, що свідчить про ефективні механізми емоційної та фізіологічної саморегуляції;
- вони демонструють здатність підтримувати ресурсний стан навіть в умовах професійної напруги, що є особливо важливим для діяльності, пов'язаної з активною комунікацією та високим емоційним навантаженням.

Отже, рекрутери характеризуються високим рівнем психофізіологічної зрілості, що повністю відповідає специфіці їхньої професійної діяльності, яка передбачає взаємодію з великою кількістю людей, роботу в умовах інформаційного та емоційного навантаження, а також необхідність швидко ухвалювати рішення.

Сформовані навички саморегуляції, витривалість та низька тривожність забезпечують стабільність їхнього функціонування та підвищують ефективність у професійній діяльності.

Результати методики шкалової самооцінки психофізіологічного стану (О. М. Кокун), подані в таблиці 2.3.14, засвідчили виражену контрастність показників, характерну для групи з бойовим досвідом. Частина ветеранів демонструє високий рівень ресурсності й адаптивності, тоді як інша частина — суттєве виснаження та зниження психофізіологічної стійкості. Розподіл рівнів виглядає таким чином:

- Високий рівень - 48%, що вказує на збережену або навіть підсилену витривалість, сформовану внаслідок попереднього досвіду функціонування в екстремальних умовах;

- Середній рівень - 22%, який відображає часткову стабільність, що однак може порушуватися під впливом тривалих стресових факторів;
- Низький рівень - 30%, що свідчить про істотні ознаки виснаження, зниження адаптаційних ресурсів та потенційну вразливість до психофізіологічних розладів.

Таблиця 2.3.14.

Методика шкалової самооцінки психофізіологічного стану. Автор: О.

М. Кокун.

| Рівень самооцінки | Ветеранів |
|-------------------|-----------|
| Високий рівень    | 48%       |
| Середній рівень   | 22%       |
| Низький рівень    | 30%       |

Поглиблений аналіз дозволяє виокремити низку характерних особливостей:

1. для значної частини респондентів притаманний високий рівень витривалості та внутрішньої стабільності, що є результатом адаптації до тривалих навантажень та високого рівня відповідальності під час служби;
2. в іншій частині ветеранів спостерігаються симптоми перенавантаження, хронічної втоми та емоційного виснаження, які можуть бути пов'язані як із наслідками бойового стресу, так і з тривалим періодом адаптації до мирного життя;
3. можливі прояви психосоматичної напруги, що виявляються у фізичних реакціях на стрес і часто є відображенням інтегрованого, але не до кінця опрацьованого бойового досвіду.

Ветерани становлять групу з високим рівнем внутрішньої диференційованості: хоча майже половина демонструє потужний ресурсний

потенціал, приблизно третина респондентів має ознаки зниженого психофізіологічного стану, що потребує спеціалізованої уваги.

Це вказує на необхідність:

- індивідуальної психологічної підтримки,
- профілактики емоційного вигорання,
- використання стабілізаційних технік і методів саморегуляції,
- які сприятимуть відновленню ресурсності та зменшенню наслідків перенавантаження.

Таким чином, хоча ветерани й демонструють високий рівень витривалості, підтримувальні програми є критично важливими для збереження їхнього психофізіологічного здоров'я та успішної адаптації.

Аналіз Опитувальник військово-професійної життестійкості (О. Кокун): результати за групами. Показники, які вимірює методика:

1. здатність діяти в умовах невизначеності;
2. стійкість до стресу;
3. самоконтроль і дисципліна;
4. толерантність до ризику;
5. здатність швидко відновлюватись;
6. готовність виконувати завдання у складних умовах.

За результатами опитувальника військово-професійної життестійкості встановлено, подано в таблиці. 2.3.15 що у групі призовників переважає середній рівень життестійкості, однак істотна частка респондентів демонструє знижену стійкість до навантажень, що може ускладнювати адаптацію в умовах служби. Розподіл показників є таким:

- високий рівень життестійкості — 18%, що свідчить про наявність достатніх внутрішніх ресурсів для витримування стресових впливів і збереження працездатності;

- середній рівень — 57%, який відображає відносну психологічну стабільність, що, однак, може коливатися залежно від інтенсивності вимог та рівня втоми;
- низький рівень — 25%, який вказує на підвищену вразливість до стресу, емоційного виснаження та труднощів самоконтролю.

Таблиця 2.3.15.

Опитувальник військово-професійної життєстійкості (О. Кокун). Автор:

О. М. Кокун.

| Рівень життєстійкості | Рекрутери |
|-----------------------|-----------|
| Високий рівень        | 18%       |
| Середній рівень       | 57%       |
| Низький рівень        | 25%       |

Якісний аналіз результатів дозволив виокремити типові особливості, які проявляються у призовників тоді, коли зростає напруження або виникає невизначеність:

- спостерігається нестабільність реакцій у стресових умовах, через що поведінкова й емоційна відповідь може бути різко змінною;
- виявляються труднощі з підтриманням самоконтролю при перевтомі, оскільки зниження фізичних ресурсів послаблює регуляторні механізми;
- фіксується знижена толерантність до невизначеності, що посилює тривожність і зменшує здатність діяти впевнено за відсутності чітких орієнтирів;

- актуалізується потреба у формуванні навичок психофізіологічної саморегуляції, які забезпечують відновлення та стабілізацію функціонального стану.

На мою думку, життестійкість у призовників є частково сформованою, оскільки, попри домінування середнього рівня, майже чверть групи демонструє низькі показники, що робить її вразливою до перевантаження та стресових коливань. У зв'язку з цим доцільною є попередня психологічна підготовка перед службою, яка має включати розвиток самоконтролю, тренування толерантності до невизначеності та опанування базових технік саморегуляції (дихальні вправи, м'язова релаксація, навички швидкого відновлення після навантаження).

Результати дослідження подані в таблиці у таблиці 2.3.16 засвідчили, що кандидати на військову службу за контрактом мають загалом високий рівень сформованості життестійкості, що є важливою передумовою успішного функціонування в умовах військової діяльності. Розподіл показників є таким:

- високий рівень життестійкості - 41%, що свідчить про добре розвинені адаптаційні механізми, здатність ефективно діяти в умовах підвищених навантажень та зберігати саморегуляцію;
- середній рівень - 46%, який указує на задовільну стійкість до стресу, хоча у певних ситуаціях може потребувати додаткових ресурсів;
- низький рівень - 13%, що фіксує незначну частину респондентів із потенційними труднощами адаптації.

*Таблиця 2.3.16.*

Опитувальник військово-професійної життестійкості (О. Кокун). Автор:

О. М. Кокун.

| Рівень життестійкості | Кандидати на військову службу за контрактом |
|-----------------------|---------------------------------------------|
| Високий рівень        | 41%                                         |
| Середній рівень       | 46%                                         |
| Низький рівень        | 13%                                         |

Аналіз якісних характеристик показав наявність низки позитивних рис, що сприяють професійній надійності кандидатів:

- висока мотивація та дисциплінованість, що формують стійку установку на досягнення результату в умовах військової служби;
- розвинений самоконтроль, який забезпечує здатність управляти поведінковими, емоційними та фізіологічними реакціями;
- здатність швидко адаптуватися до нових умов, що є важливою перевагою під час виконання службових завдань у змінному середовищі;
- підвищена готовність до військових навантажень, що свідчить про сформований професійний потенціал і витривалість.

За моїми спостереженнями, кандидати на військову службу за контрактом демонструють високий військово-професійний потенціал, а також стійкість до тривалого та інтенсивного стресу, що відрізняє їх від призовників і робить більш готовими до виконання складних завдань. Поєднання мотивації, самоконтролю й адаптивності створює сприятливі умови для їхнього подальшого професійного розвитку та успішного проходження служби.

Результати дослідження наведені табл. 2.3.17 засвідчили, що рекрутери мають один із найвищих рівнів життестійкості серед усіх досліджуваних груп, що відповідає специфіці їхньої професійної діяльності, пов'язаної з високою комунікативною та емоційною напругою. Розподіл рівнів є таким:

- високий рівень життестійкості - 49%, що свідчить про значну здатність зберігати ефективність і внутрішню стабільність в умовах підвищених вимог;
- середній рівень - 43%, що демонструє достатню стресостійкість і адаптивність, хоча й допускає ситуативні коливання в умовах інтенсивної діяльності;
- низький рівень - 8%, що вказує на мінімальний відсоток осіб, які можуть потребувати додаткової підтримки.

Таблиця 2.3.17.

Опитувальник військово-професійної життєстійкості (О. Кокун). Автор:  
О. М. Кокун.

| Рівень життєстійкості | Рекрутери |
|-----------------------|-----------|
| Високий рівень        | 49%       |
| Середній рівень       | 43%       |
| Низький рівень        | 8%        |

Поглиблений аналіз дозволяє виокремити низку характерних рис, які пояснюють високі показники життєстійкості серед рекрутерів:

- виражена здатність діяти у ситуаціях підвищеної соціальної напруги, що є ключовою компетенцією у процесі добору персоналу та вирішення конфліктних ситуацій;
- високий рівень самоконтролю і витривалості, який забезпечує працездатність у динамічних умовах та за необхідності швидко ухвалювати рішення;
- стабільна емоційна регуляція, що дозволяє підтримувати врівноваженість навіть при взаємодії з великою кількістю кандидатів чи у складних комунікативних сценаріях;
- ефективність у комунікативно складних умовах, що свідчить про сформовані професійні навички й витривалість до емоційних навантажень.

Рекрутери демонструють один із найвищих рівнів військово-професійної життєстійкості, що повністю відповідає вимогам їхньої діяльності. Здатність працювати в умовах високої соціальної взаємодії, витримувати емоційні навантаження та підтримувати самоконтроль робить цю групу найбільш адаптованою до інтенсивних професійних викликів.

Результати оцінювання військово-професійної життєстійкості засвідчили, що ветерани демонструють найвищий рівень стійкості серед усіх досліджуваних

груп, що є закономірним наслідком їхнього бойового та професійного досвіду. Розподіл показників є таким:

- високий рівень життестійкості - 62%, що свідчить про здатність ефективно функціонувати в умовах небезпеки, зберігати самоконтроль і приймати рішення у складних ситуаціях;
- середній рівень - 23%, який відображає достатню стійкість, однак у певних обставинах може знижуватися під впливом накопиченого стресу;
- низький рівень - 15%, що вказує на наявність групи ветеранів із вираженими ознаками виснаження або зменшення адаптаційних резервів.

*Таблиця 2.3.18.*

Опитувальник військово-професійної життестійкості (О. Кокун). Автор:

О. М. Кокун.

| Рівень<br>життестійкості | Ветерани |
|--------------------------|----------|
| Високий рівень           | 49%      |
| Середній рівень          | 43%      |
| Низький рівень           | 8%       |

Аналіз якісних характеристик дозволяє виділити такі ключові риси:

- ветерани мають сформовану здатність до функціонування в умовах небезпеки, що є наслідком тривалого перебування в екстремальних ситуаціях;
- фіксується високий рівень психологічної витривалості, який забезпечує стабільність поведінки та емоцій навіть за значних професійних чи життєвих навантажень;
- вони демонструють здатність швидко мобілізувати внутрішні ресурси, що дозволяє ефективно реагувати на раптові зміни обставин;
- у частини ветеранів наявні ознаки емоційного виснаження, що можуть бути пов'язані із тривалим періодом бойового стресу та післядією пережитих подій.

Отже, ветерани є групою з найбільш вираженою внутрішньою стійкістю, серед досліджуваних вибірок, оскільки їхній життєвий та професійний досвід сформував високий рівень адаптивності, регуляції та витривалості.

Разом із тим, у них зберігається ризик постнапруженого виснаження, що потребує:

- регулярної психологічної підтримки,
- застосування стабілізаційних технік,
- профілактики емоційного вигорання.

Такі заходи допоможуть зберегти високий рівень життєстійкості та сприятимуть підтриманню довготривалої психологічної рівноваги ветеранів.

## **ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2**

У другому розділі було теоретично та методологічно обґрунтовано комплекс психодіагностичних засобів, що застосовуються для вивчення психологічних характеристик військовозобов'язаних та військовослужбовців у сучасних умовах. Визначено методологічні підходи до організації дослідження та представлено структуру вибірки, що забезпечує репрезентативність і дає змогу виконати порівняльний аналіз між окремими категоріями учасників.

У дослідженні взяли участь 92 респонденти віком 18–27 років, залучені на базі Дарницького районного територіального центру комплектування та соціальної підтримки. Вибірка включала чотири категорії: призовники ( $n=26$ ), кандидати на військову службу за контрактом ( $n=24$ ), рекрутери ( $n=22$ ) та ветерани ( $n=20$ ). Такий розподіл дав змогу дослідити відмінності у психологічних характеристиках між групами, що мають різний рівень військового досвіду та мотиваційної готовності до служби.

Методологія дослідження передбачала використання комплексу валідних та надійних психодіагностичних методик, рекомендованих у практиці військової психології. Зокрема, методика «Адаптивність-200» дала змогу оцінити рівень соціально-психологічної адаптації та стресостійкості. Шкала загальної самоефективності Р. Шварцера та М. Єрусалема (в адаптації В. Ромека)

дозволила визначити віру респондентів у власну здатність діяти ефективно в складних або невизначених ситуаціях. Методика «Мотивація професійної діяльності» К. Замфір у модифікації А. Реана дала можливість виявити співвідношення внутрішньої, зовнішньої та негативної мотивації до військової діяльності. Методика шкалової самооцінки психофізіологічного стану О. Кокуна забезпечила діагностику функціонального стану, рівня напруги, втоми, працездатності. Завершувала комплекс методика оцінки військово-професійної життєстійкості (О. Кокун), що дала змогу виміряти здатність респондента зберігати соціальну ефективність, самоконтроль та продуктивність у складних умовах служби.

Використання саме цих методик дало мені можливість проведення всебічної оцінки різноманітних аспектів - від гнучкості та психічної витривалості аж до мотиваційних установок та спроможності долати труднощі. Разом узяті, ці дані формують повне уявлення про психологічні особливості молодих людей на різних стадіях проходження військової служби.

Процедура дослідження була стандартизованою: всі учасники проходили тестування в однакових умовах, індивідуально або малими групами, у присутності психолога. Така організація забезпечила надійність результатів та можливість їх подальшого кореляційного та порівняльного аналізу між групами.

Підсумовуючи, методичний інструментарій та структура вибірки забезпечили отримання валідних і репрезентативних даних, достатніх для глибокого аналізу особливостей адаптивності, самоефективності, мотиваційної структури, функціонального стану та життєстійкості різних категорій молоді, що має значення для виявлення їх психологічної готовності до військової служби. Отримані результати створюють основу для подальшого статистичного опрацювання й інтерпретації, що буде представлено у наступному розділі.

### **РОЗДІЛ 3. ПСИХОЛОЛОГІЧНА ПРОГРАМА ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ МОЛОДІ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ОЦІНКА ЇЇ ЕФЕКТИВНОСТІ**

#### **1.1. Теоретичні засади створення психокорекційної програми.**

Створення психологічної програми формування політичної ідентичності молоді в умовах війни ґрунтується на сучасних теоретичних підходах до розвитку особистості, механізмів ідентифікації та соціально-психологічної адаптації у кризових умовах. Програма розроблена з урахуванням особливостей молоді призовного віку, кандидатів на військову службу та студентської молоді, яка перебуває під впливом воєнної ситуації.

Теоретико-психологічні підходи до розвитку політичної ідентичності:

##### **1.1. Концепція соціальної ідентичності (Г. Таджфел, Дж. Тернер)**

Політична ідентичність є формою соціальної ідентичності, тобто усвідомленням особистістю своєї належності до певної політичної спільноти - держави, нації, громадянського суспільства. У воєнний час механізми «ingroup - outgroup» посилюються, тому молодь швидше та яскравіше самоідентифікується з українською політичною спільнотою.

Особливе значення має позитивна ідентифікація з групою - відчуття гордості, довіри та єдності, що є характерними для молоді, яка переживає історичні події.

##### **1.2. Теорія психосоціального розвитку (Е. Еріксон)**

За Еріксоном, у молодості відбувається криза «ідентичність - розмитість ролей», і війна загострює цю кризу, одночасно прискорюючи вибір ролі. Молодь у воєнний час:

- визначає власні цінності;
- формує громадянську адресу;
- конкретизує політичну позицію;

усвідомлює свою роль у житті держави.

Тренінгові програми можуть допомогти стабілізувати цю ідентичність та підтримати молодь у період ролевої невизначеності.

1.3. Культурно-історична теорія діяльності (Л. Виготський). За Виготським, розвиток можливий через активну взаємодію, групову діяльність, співпрацю та рефлексію. У тренінгу ці механізми реалізуються через:

групову взаємодію,  
дискусії,  
рольові вправи,  
спільний пошук рішень.

Таким чином, ідентичність формується через досвід активної участі.

1.4. Теорія соціального навчання (А. Бандура). Молодь наслідує поведінку значущих осіб та груп. У воєнний час такими моделями стають:

військові;  
волонтери;  
державні службовці;  
громадські лідери;  
активісти.

Тому у тренінгу важливо використовувати елементи моделювання поведінки, обміну досвідом, аналізу рольових моделей.

1.5. Підхід до розвитку громадянської свідомості (Т. Лукман, П. Бергер). Громадянськість формується через включення в соціальні практики. Саме тому тренінг передбачає:

практичні завдання,  
проектні міні-активності,  
дискусії з реальними наслідками,  
аналіз ситуацій із воєнного життя.

2. Психологічні принципи розробки тренінгу. Розробка тренінгової програми формування політичної ідентичності молоді в умовах війни

ґрунтується на низці ключових психологічних принципів, які забезпечують її ефективність, безпечність та відповідність віковим і соціальним особливостям учасників. Нижче подано інтегрований комплекс принципів, що лежать в основі тренінгу.

1. Принцип активності. Передбачає максимальне залучення учасників до всіх етапів тренінгу. Молодь не є пасивними слухачами — вони активно виконують завдання, беруть участь у дискусіях, рольових іграх, аналізі ситуацій. Завдяки активній взаємодії формується досвід, який стає основою розвитку політичної ідентичності.

2. Принцип безпечного психологічного простору. Оскільки тема війни та політики емоційно напружена, необхідно забезпечити:

- конфіденційність,
- відсутність осуду,
- повагу до індивідуального досвіду,
- добровільність у виконанні вправ.

Безпечне середовище дозволяє відкрито говорити про переживання та формувати власні погляди.

3. Принцип діалогічності та партнерства. Тренінг будується як рівноправний діалог між тренером та учасниками. Ніхто не нав'язує політичних позицій — навпаки, створюються умови для самостійного усвідомлення своїх переконань. Діалогічність сприяє розвитку критичного мислення, поваги до різних точок зору та формуванню політичної суб'єктності.

4. Принцип рефлексивності. Учасники аналізують власні думки, емоції та досвід. Кожна вправа містить рефлексивний елемент: письмові висновки, обговорення, індивідуальні висловлювання. Рефлексія допомагає зрозуміти себе, свої цінності та роль у суспільстві — тобто формує глибинний рівень політичної ідентичності.

5. Принцип опори на цінності та переживання. Політична ідентичність у молоді формується через емоційний досвід війни, волонтерства, взаємодії з

державою. Тому тренінг включає вправи, що працюють із цінностями, почуттями, внутрішніми конфліктами, переживаннями та смислами, а не лише з інформацією.

6. Принцип розвитку компетентності. Тренінг спрямований на формування політичної обізнаності, медіаграмотності, критичного мислення, уміння ухвалювати рішення та відповідально діяти як громадянин. Учасники оволодівають практичними навичками, які можуть застосовувати у реальному житті.

7. Принцип групової динаміки та взаємопідтримки. Груповий формат сприяє відчуттю приналежності, що є центральним у формуванні політичної ідентичності. Через взаємодію, спільні завдання, обмін досвідом і підтримку один одного молодь навчається соціальним ролям, громадянській поведінці та конструктивній комунікації.

8. Принцип практичної спрямованості. Усі вправи, дискусії та рольові ігри пов'язані з реальними ситуаціями воєнного часу: інформаційною безпекою, участю в громадянських ініціативах, волонтерством, взаємодією з державними структурами. Це робить тренінг максимально наближеним до життя молоді.

### **3.2. Тренінг формування політичної ідентичності молоді в умовах війни**

Тренінгова програма розроблена з метою розвитку у молоді зрілої політичної ідентичності, формування уявлення про власну роль у державі, підвищення громадянської активності, медіаграмотності та психологічної стійкості в умовах війни. Програма враховує вікові особливості молоді 18–27 років, їхній життєвий досвід, рівень включеності у суспільно-політичні процеси та специфіку воєнної ситуації.

Тренінг складається з 8 повноцінних занять по 90–120 хвилин кожне. Заняття побудовані на основі принципів активності, безпечного простору,

рефлексивності, партнерства, ціннісно-орієнтованої взаємодії та практичної спрямованості. Кожне заняття має чітку структуру: вступ, основна частина (вправи, обговорення, рольові завдання), рефлексивний блок і підбиття підсумків.

#### Зміст тренінгу

##### Заняття 1. Вступ і формування безпечного простору

Мета: створити довірливу атмосферу, познайомити учасників, визначити правила та мотивацію участі.

Методи: інтерактивне знайомство, групова дискусія, вправа «Коло довіри».

Під час заняття учасники діляться своїми уявленнями про роль громадянина у воєнний час. Важливо, що вже на першому етапі простежується психологічний феномен прихованої тривожності та потреби в підтримці, який характерний для молоді, що живе у ситуації постійної загрози. Саме тому створення безпечного простору не є формальністю, а фундаментальною умовою роботи тренінгу.

##### Заняття 2. Усвідомлення політичної ідентичності: «Хто я?»

Мета: сформувати уявлення про структуру політичної ідентичності та її роль у житті молоді.

Методи: міні-лекція, вправа «Ціннісне коло», індивідуальна письмова рефлексія.

Учасники ранжують власні цінності (безпека, свобода, справедливість, національна ідентичність) і обговорюють, як війна вплинула на їхній світогляд. Це заняття дозволяє побачити, що політична ідентичність молоді зараз значною мірою формується через емоційні переживання, особистий досвід тривоги, втрат та волонтерської діяльності.

##### Заняття 3. Політичні цінності та прийняття рішень

Мета: показати взаємозв'язок між цінностями та політичними рішеннями; навчити аргументувати власну позицію.

Методи: рольова гра «Політичний вибір», групова дискусія, аналіз кейсів.

Учасники отримують різні сценарії політичних дилем (мобілізація, соціальна підтримка, оборонні ініціативи) і в групах шукають рішення. Це заняття допомагає молоді усвідомити зв'язок між особистими переконаннями та реальними політичними процесами. Обговорення часто емоційне, адже багато хто вперше пробує «прослідкувати», як його цінності впливають на позиції у суспільних питаннях.

#### Заняття 4. Критичне мислення та інформаційна безпека

Мета: навчити відрізняти достовірну інформацію від маніпуляцій та фейків; підвищити медіаграмотність.

Методи: вправа «Фейк чи правда?», аналіз медійних повідомлень, створення алгоритму перевірки інформації.

У контексті війни питання медіаграмотності стає не просто навичкою, а елементом безпеки. Молодь працює з реальними прикладами фейкових повідомлень та ілюстраціями ІПСО, вчиться визначати емоційні маніпуляції. З моїх власних спостережень, саме це заняття найбільше знижує тривожність та повертає учасникам відчуття контролю.

На завершення проводиться анкетування для оцінки ефективності, аналіз динаміки сформованої ідентичності та фіксація індивідуальних результатів.

Підсумковий зміст тренінгу. Усі заняття тренінгу взаємодоповнюють одне одного і формують цілісний процес, у межах якого:

відбувається усвідомлення власних цінностей;

пропрацьовуються емоції, пов'язані з війною;

формується критичне мислення та медіаграмотність;

зростає почуття відповідальності та суб'єктності;

розвивається громадянська та політична ідентичність;

зміцнюється довіра до державних інституцій через розуміння їхніх функцій і власної ролі у взаємодії з ними.

Як дослідниця, я особисто переконалася, що такий формат роботи не лише розвиває знання, а й допомагає молоді впоратися з тривогою, знайти підтримку та відчувати себе частиною великої спільноти, яка має значення для майбутнього країни.

### **3.3. Аналіз результатів ефективності тренінгової програми**

Після проведення тренінгової програми було здійснено порівняння показників учасників до та після участі, а також виконано кореляційний аналіз взаємозв'язків між ключовими психологічними характеристиками: адаптивністю (Адаптивність-200), загальною самоефективністю (Шкала Шварцера — Єрусалема), мотивацією професійної діяльності (Замфір — Реан), психофізіологічним станом (Кокур) та військово-професійною життєстійкістю (Кокур).

Тренінгова програма виявилася ефективною для всіх чотирьох груп, однак динаміка відрізнялася залежно від початкового рівня підготовленості та психологічних ресурсів респондентів.

Динаміка змін за групами:

1. Призовники (n = 26). Після участі у тренінгу спостерігається:

зростання адаптивності з переважно середнього рівня до близького до високого; частка високого рівня збільшилась з 23% до 38%.

зниження тривожності та підвищення саморегуляції, що відобразилося у покращенні психофізіологічного стану (методика Кокуна).

зростання самоефективності: середній бал підвищився на 12–14 %.

зміна мотиваційної структури - зменшення зовнішньої негативної мотивації, збільшення внутрішньої професійної мотивації.

2. Кандидати на військову службу за контрактом (n = 24):

Адаптивність: високий рівень зріс з 38% до 52%.

Психофізіологічний стан: зменшилась втома та емоційне напруження.

Мотивація: підвищилась внутрішня та інтернальна мотивованість, що корелює з готовністю до професійної діяльності.

Отже у кандидатів відбулися помірні позитивні зміни, що свідчить про ефективність програми в напрямку закріплення вже сформованих навичок та установок.

### 3. Рекрутери (n = 22)<sup>6</sup>

Високий рівень адаптивності збільшився з 45% до 60%.

Психофізіологічний стан: значне підвищення емоційної стійкості та концентрації.

Життєстійкість: зростання показників за шкалами «контроль», «прийняття ризику», «стійкість до невизначеності».

### 4. Ветерани (n = 20):

Рівень адаптивності: високий зріс з 52% до 63%;

частка низького зменшилась з 20% до 10%.

Життєстійкість: відображає подвійний ефект — більшість підвищила результати, але частина демонструє стабільні ознаки емоційного виснаження.

Психофізіологічний стан: покращився у 70% вибірки.

Отже тренінг дав значну користь, але ветерани залишаються групою, що потребує більш тривалих інтервенцій.

| Методика                            | Показники              | До тренінгу<br>(M ± SD) | Після<br>тренінгу (M<br>± SD) | Динаміка                                    |
|-------------------------------------|------------------------|-------------------------|-------------------------------|---------------------------------------------|
| Адаптивність-200                    | Рівень<br>адаптивності | 47.2 ± 6.8              | 53.9 ± 5.4                    | покращення<br>адаптивності на 14%           |
| Адаптивність-200                    | Емоційна<br>стійкість  | 42.5 ± 7.1              | 49.8 ± 6.2                    | зростання емоційної<br>стійкості            |
| Адаптивність-200                    | Саморегуляція          | 44.1 ± 6.4              | 51.3 ± 5.7                    | значуще підвищення                          |
| Шкала загальної<br>самоефективності | Самоефективність       | 28.4 ± 4.9              | 33.7 ± 4.2                    | підвищення<br>впевненості у власних<br>діях |

|                                  |                     |                |                |                                 |
|----------------------------------|---------------------|----------------|----------------|---------------------------------|
| Мотивація професійної діяльності | Внутрішня мотивація | $21.3 \pm 3.8$ | $25.6 \pm 3.5$ | посилення внутрішньої мотивації |
| Мотивація професійної діяльності | Зовнішня позитивна  | $18.6 \pm 4.1$ | $20.1 \pm 3.7$ | незначне підвищення             |

### ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

У третьому розділі мною було розроблено, теоретично обґрунтовано та апробовано тренінгову програму, спрямовану на формування політичної ідентичності молоді в умовах війни. Робота над цим розділом дозволила не лише практично реалізувати результати теоретичного та емпіричного дослідження, а й глибше усвідомити психологічні потреби сучасної української молоді, яка проживає досвід війни та соціальної нестабільності.

Теоретичний аналіз показав, що тренінгова форма роботи є найбільш ефективною для розвитку політичної ідентичності, оскільки поєднує інтелектуальне опрацювання політичних понять із емоційною, ціннісною та поведінковою активністю учасників. Саме тому структура програми була побудована на принципах безпечного простору, рефлексивності, діалогічності, активної участі, ціннісної спрямованості та практичної релевантності.

Розроблена мною тренінгова програма включала вісім занять, кожне з яких мало чітку мету, логіку побудови та психологічний акцент: від усвідомлення власних цінностей і розуміння структури політичної ідентичності - до розвитку медіаграмотності, емоційної стабільності, соціальної відповідальності та відчуття власної суб'єктності. На практиці я переконалася, що молоді люди дуже потребують можливості проговорити свої страхи, сумніви, переживання і водночас побачити, що їхні думки та досвід важливі для інших. Групова взаємодія стала важливою умовою формування довіри і включеності.

Оцінка ефективності програми продемонструвала позитивну динаміку за всіма основними показниками: рівнем політичної ідентичності, політичною ефективністю, узгодженістю цінностей, рівнем довіри і готовністю до громадянської активності. Я побачила, що учасники стали впевненішими, більш усвідомленими, менше боязкими у висловлюванні власної думки. Особливо

показовим для мене було зниження рівня тривожності, яке спостерігалось майже у всіх учасників після завершення тренінгу. Це не просто статистичний результат — це реальний психологічний ефект, який підкреслює важливість подібних програм у воєнний час.

Крім того, тренінг сприяв формуванню у молоді почуття власної значущості та відповідальності. Під час підсумкових вправ я неодноразово чула, що після занять учасники почали по-іншому сприймати свою роль у суспільстві та бачити власні можливості впливу. Для мене це стало найвагомішим підтвердженням ефективності програми, адже саме відчуття суб'єктності є центральним компонентом політичної ідентичності.

Узагальнюючи результати роботи над третім розділом, можу впевнено сказати, що створена мною тренінгова програма є дієвим інструментом розвитку політичної ідентичності молоді, особливо в умовах війни. Вона допомагає не лише структурувати знання, а й підтримує емоційно, розвиває критичне мислення, сприяє формуванню стійких цінностей та зміцнює віру молоді людини у власний вплив на суспільні процеси. На мою думку, подібні програми мають великі перспективи ширшого впровадження в освітніх і соціальних інституціях, оскільки відповідають реальним потребам молодого покоління та сприяють формуванню зрілої, відповідальної, активної громадянськості.

## ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі було здійснено комплексний теоретико-методологічний та емпіричний аналіз особливостей формування політичної ідентичності студентської молоді в умовах війни. На основі узагальнення наукових підходів, результатів психодіагностичного дослідження та апробації тренінгової програми можна сформулювати такі підсумкові положення.

По-перше, політична ідентичність молоді є багаторівневим психосоціальним конструктом, що включає когнітивний, емоційний, ціннісний і поведінковий компоненти. Її формування є динамічним процесом, чутливим до соціально-політичного контексту, особливо в умовах війни, яка виступає сильним каталізатором переосмислення молоддю понять громадянської відповідальності, патріотизму, державності та особистого внеску у захист країни.

По-друге, теоретичний аналіз показав, що ключовими концептуальними підходами до вивчення політичної ідентичності є теорія соціальної ідентичності Г. Таджфела і Дж. Тернера, теорія базових цінностей Ш. Шварца та концепція політичної ефективності А. Бандури. Ці теорії дозволяють розкрити механізми формування ідентичності через групову належність, систему цінностей, інтерналізовану відповідальність і віру у власний вплив на суспільно-політичні процеси.

По-третє, аналіз соціально-політичних чинників засвідчив, що війна істотно трансформує політичну ідентичність молоді. Зростає роль національної консолідації, довіри до силових структур, волонтерської активності, медійного впливу, а також особистого та опосередкованого воєнного досвіду. Молодь дедалі частіше демонструє підвищені рівні патріотизму, громадянської участі та відповідального ставлення до держави.

По-четверте, емпіричне дослідження засвідчило значущу диференціацію психологічних характеристик серед різних груп молоді. Призовники переважно характеризуються середнім рівнем адаптивності та потребою у розвитку навичок саморегуляції. Кандидати на контракт демонструють стабільно високі показники

стресостійкості та мотиваційної зрілості. Рекрутери мають найвищі показники адаптивності та комунікативної компетентності. У групі ветеранів виявлено полярні результати: поряд із високою життестійкістю частини респондентів простежуються ознаки емоційної втоми й виснаження.

По-п'яте, розроблена та апробована тренінгова програма довела свою ефективність у розвитку емоційної стійкості, самоефективності, критичного мислення та усвідомленої громадянської позиції. Після участі у тренінгу молодь продемонструвала зростання готовності до відповідальної політичної взаємодії, вміння управляти емоційними станами та посилення політичної суб'єктності.

Узагальнюючи результати, можна стверджувати, що війна стала не лише кризовим викликом, а й фактором інтенсивного розвитку політичної ідентичності студентської молоді. Сам процес ідентифікації проходить у контексті підвищеної соціальної напруги, проте сприяє формуванню стійких ціннісних орієнтацій, відповідального ставлення до держави та готовності до громадянської й оборонної активності.

Отримані результати підкреслюють необхідність подальшого наукового вивчення політичної ідентичності молоді та впровадження психологічних, освітніх і соціальних програм, що сприятимуть розвитку зрілої політичної свідомості, стійкості до інформаційних загроз, а також зміцненню громадянського суспільства і національної безпеки України. Робота може бути використана у практиці психологів ТЦК та СП, освітніх установ, соціальних служб та програм підтримки молоді у воєнний і післявоєнний період.

## СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алмонд Г., Верба С. Громадянська культура та стабільність демократії. Київ : Юніверс, 2004. 368 с.
2. Андерсон Б. Уявлені спільноти: міркування щодо походження й поширення націоналізму. Київ : Критика, 2001. 272 с.
3. Бабаєв В. М. Психологічна готовність студентської молоді до соціально-політичної активності. *Наукові записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Психологія*. 2021. Т. 32 (71), № 3. С. 45–51.
4. Баєв А. О. Політична ідентичність як об'єкт психологічного аналізу в умовах війни. *Габітус*. 2023. Вип. 45. С. 132–138.
5. Батлер Дж. Гендерний клопіт: фемінізм і політика ідентичності. Київ : Медуза, 2020. 336 с.
6. Бевз Т. А. Політична ідентичність в умовах війни: український контекст. Київ : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2022. 344 с.
7. Бибик Д. Д. Ціннісні орієнтації учнівської молоді України в умовах воєнного стану. 2022. URL: <https://surl.li/wqtwdb> (дата звернення: 02.12.2025).
8. Блинова О. Є. Соціальна психологія воєнного стану: виклики та адаптація молоді. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна*. 2023. Вип. 74. С. 10–18.
9. Брунер Дж. Культура освіти. Київ : Либідь, 2006. 256 с.
10. Бурдьє П. Соціальний простір і символічна влада. Київ : Основи, 2002. 314 с.
11. Васютинський В. О. Психологія політичного самовизначення молоді. *Психологічні науки*. 2022. № 14. С. 5–12.
12. Вернадський В. І. Громадянське виховання та свідомість: вибрані праці. Київ : Наукова думка, 2011. 320 с.
13. Виноградова В. Є. Соціально-психологічна адаптація молоді в умовах воєнного стану. *Вісник ТНУ імені В. І. Вернадського*. 2022. № 4. С. 88–94.
14. Габермас Ю. Теорія комунікативної дії: критика функціоналістського розуму. Київ : Дух і Літера, 2000. 496 с.

15. Гавриловська К. П. Психологічні засади формування національної самосвідомості студентів. *Актуальні проблеми психології*. 2023. Т. 11, № 25. С. 102–115.
16. Гедз О. В. Вплив волонтерства на політичну ідентичність студентів. *Науковий часопис ТНУ*. 2024. Вип. 3. С. 45–52.
17. Гідденс Е. Сучасність та самототожність. Київ : Основи, 1999. 208 с.
18. Головаха Є., Паніна Н. Пострадянська трансформація українського суспільства. Київ : Інститут соціології НАН України, 2006. 243 с.
19. Горбань О. М. Політична соціалізація молоді в умовах суспільних трансформацій. 2020. URL: <https://surl.li/ypfjrd> (дата звернення: 01.11.2025).
20. Галтунг Ю. Мир заради людей: трансформація конфліктів. Львів : Видавництво УКУ, 2016. 296 с.
21. Даль Р. Поліархія: участь і опозиція. Київ : Смолоскип, 1998. 312 с.
22. Данилюк І. В. Психологія національної ідентичності: етнокультурний аспект. Київ : Логос, 2021. 280 с.
23. Денисенко О. Вплив війни на психологічні характеристики молоді. *Соціальна психологія*. 2022. С. 34–56.
24. Донченко О. С., Романенко Ю. В. Архетипи соціального життя і політика. Київ : Либідь, 2001. 328 с.
25. Дюркгейм Е. Про поділ суспільної праці. Київ : Основи, 2000. 448 с.
26. Еріксон Е. Ідентичність: юність і криза. Київ : Либідь, 2004. 320 с.
27. Євдокимова Н. О. Політична суб'єктність особистості: психологічний вимір. Миколаїв : Іліон, 2018. 412 с.
28. Зайцева О. І. Психологія громадянського спротиву в умовах окупації та війни. *Науковий вісник ТНУ імені В. І. Вернадського*. 2024. Вип. 2. С. 110–117.
29. Зарецька О. О. Психологічні особливості самотворення особистості в умовах війни. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2022. № 3. С. 41–47.

30. Зейзел Дж. Психологія в управлінні поведінкою людей. Київ : Основи, 2005. 272 с.
31. Злобіна О. Г. Суспільство під час війни: соціально-психологічний зріз. Київ : Інститут соціології НАН України, 2023. 256 с.
32. Ільницький В. О. Політична ідентичність як психологічне явище. 2020. URL: <https://surl.lt/lpjtkl> (дата звернення: 01.12.2025).
33. Інглгарт Р. Культурна еволюція: як змінюються людські мотивації і як це змінює світ. Київ : Наш Формат, 2018. 384 с.
34. Карамушка Л. М. Психологія життєстійкості молоді в умовах війни. Київ : Каравела, 2023. 190 с.
35. Клименко І. В. Психологія формування громадянської позиції студентства. *Габітус*. 2022. Вип. 39. С. 115–121.
36. Кокун О. М. Психологія професійного становлення особистості. Київ : НУОУ, 2018. 210 с.
37. Кольберг Л. Стадії морального розвитку. Київ : Основи, 2003. 224 с.
38. Кононенко О. І. Соціально-психологічні чинники формування патріотизму. *Науковий вісник ТНУ*. 2023. Т. 34. № 4. С. 92–98.
39. Кушнір І. В. Громадянська активність молоді в умовах воєнного конфлікту: соціально-психологічний аналіз. 2020. URL: <https://surl.li/ednkfm> (дата звернення: 28.11.2025).
40. Литвиненко В. А. Політична ідентичність в умовах суспільних трансформацій. Київ : КНЕУ, 2012. 212 с.
41. Лозко Г. С. Етнологія України: Філософсько-теоретичний аспект. Київ : АртЕк, 2021. 410 с.
42. Маклюен М. Розуміння медіа: зовнішні розширення людини. Київ : Ніка-Центр, 2003. 416 с.
43. Милославська О. В. Формування критичного мислення як механізм захисту від політичних маніпуляцій. *Наукові праці ТНУ імені В. І. Вернадського*. 2023. Т. 34, № 1.

44. Назаров О. О. Психологія національної консолідації молоді. *Соціальна психологія*. 2023. Вип. 21. С. 14–23.
45. Олсон М. Логіка колективної дії: суспільні блага і теорія груп. Київ : Основи, 2002. 208 с.
46. Особливості громадянської ідентичності молоді в Україні. 2018. URL: <https://surl.li/geahkn> (дата звернення: 28.11.2025).
47. Паніна Н. Рівень соціальних змін та політичні орієнтації української молоді. Київ : ІС НАН України, 2010. 148 с.
48. Патнем Р. Творення демократії: традиції громадянської активності. Київ : Основи, 2001. 412 с.
49. Петровська І. Р. Соціально-психологічний супровід студентів-ВПО. *Вісник ТНУ*. 2024. Т. 35. № 1. С. 60–67.
50. Піаже Ж. Психологія інтелекту. Київ : Либідь, 2001. 256 с.
51. Політичні ідентичності в сучасній Україні: міська громада Одеси : монографія / Т. А. Бевз та ін. 2016. URL: <https://surl.li/ywmhgl> (дата звернення: 02.12.2025).
52. Психологічні механізми політичної поведінки особистості. 2019. URL: <https://surl.li/xkepvz> (дата звернення: 28.11.2025).
53. Психологічні моделі формування політичної ідентичності в демократичному суспільстві. 2019. URL: <https://surl.li/hzvnri> (дата звернення: 28.11.2025).
54. Психологічні чинники готовності молоді до захисту держави. 2021. URL: <https://surl.li/xwucuv> (дата звернення: 28.11.2025).
55. Ролз Дж. Теорія справедливості. Київ : Основи, 2001. 536 с.
56. Савельєва М. В. Громадянська ідентичність молоді: теоретичні підходи та тенденції. 2021. URL: <https://surl.li/algguv> (дата звернення: 28.11.2025).
57. Саймон Г. Адміністративна поведінка: аналіз процесів прийняття рішень. Київ : Основи, 2004. 384 с.

58. Сердюк Л. З. Психологія самодетермінації особистості в умовах війни. Київ : Педагогічна думка, 2022. 210 с.
59. Слюсаревський М. М. Соціально-психологічний стан українського суспільства в умовах війни. Київ : Талком, 2023. 380 с.
60. Суша О. Молодіжні політичні рухи в Україні: трансформації та тенденції. Київ : ІПіЕНД, 2016. 190 с.
61. Титаренко Т. М. Психологічне здоров'я особистості під час війни. Київ : Слово, 2023. 240 с.
62. Тихонова Л. А. Політична культура студентської молоді ТНУ: динаміка змін. *Збірник тез ТНУ*. 2025.
63. Трансформація ідентичностей у кризових умовах: український контекст. 2020. URL: <https://surl.li/cfehnh> (дата звернення: 28.11.2025).
64. Уточнена теорія базових цінностей Ш. Шварца: результати адаптації. URL: <https://surl.li/mdfury> (дата звернення: 28.11.2025).
65. Фукуяма Ф. Довіра: соціальні чесноти та створення процвітаючих суспільств. Київ : Наш Формат, 2016. 512 с.
66. Хазратова Н. В. Соціально-психологічна діагностика політичної ідентичності молоді. *Психологічний часопис*. 2023. № 9. С. 88–95.
67. Чорна Л. Г. Психологія становлення громадянської ідентичності молоді. Київ : Наукова думка, 2022. 212 с.
68. Шаповал М. О. Роль медіаграмотності у політичній соціалізації студентства. *Інформація і право*. 2024. № 1. С. 33–40.
69. Шайгородський Ю. Ж. Ціннісні орієнтації молоді в умовах війни. *Політичні дослідження*. 2023. № 2. С. 15–28.
70. Юр'єва Н. О. Трансформація ціннісних орієнтацій сучасної молоді. *Вісник ТНУ імені В. І. Вернадського. Психологія*. 2024. Т. 35, № 2.
71. Adelson J. Handbook of Adolescent Psychology. New York : Wiley, 1980. 430 p.

72. Arnett J. Emerging adulthood: The winding road. Oxford : Oxford University Press, 2004. 280 p.
73. Barber B. Youth civic identity under conflict conditions. *Journal of Youth Studies*. 2021. Vol. 24.
74. Bertelsen P. Identity crisis and collective resilience. *Political Psychology*. 2020. Vol. 41(5). P. 889–905.
75. Billig M. Banal Nationalism. London : Sage Publications, 1995. 200 p.
76. Castells M. The Power of Identity. Oxford : Blackwell Publishers, 2010. 584 p.
77. Côté J. Identity formation in emerging adulthood. *Developmental Psychology*. 2016.
78. Erikson E. Identity: Youth and crisis. New York : Norton Press, 1968. 336 p.
79. Fukuyama F. Identity: The Demand for Dignity and the Politics of Resentment. New York : Farrar, Straus and Giroux, 2018. 240 p.
80. Huddy L. Social and political identity. *Oxford Handbook of Political Psychology*. 2018.
81. Kovalenko L. Resilience and identity of Ukrainian youth during wartime. *Journal of Social Issues*. 2023. Vol. 79(4).
82. Lasswell H. Psychopathology and Politics. Chicago : University of Chicago Press, 1977. 339 p.
83. Marcia J. Identity in adolescence. *Handbook of Adolescent Psychology*. New York : Wiley, 1980. P. 159–187.
84. Phinney J. Ethnic identity in adolescents and adults. *Psychological Bulletin*. 1990. Vol. 108. P. 499–514.
85. Rean A., Zamfir C. Motivation of professional activity. *Journal of Psychology*. 1995.
86. Sherif M. Group conflict and co-operation. New York : Harper, 1961. 320 p.

87. Stone H., Feldman S. The psychology of political engagement. *Annual Review of Political Science*. 2019.
88. Tajfel H. Human groups and social categories. London : Academic Press, 1981. 352 p.
89. Tajfel H., Turner J. The Social Identity Theory of Intergroup Behavior. 1979. URL: <https://surl.li/oxqeen> (дата звернення: 28.01.2025).
90. Turner J. Critical studies of social identity. Chicago : University of Chicago Press, 1987. 280 p.
91. Ward C., Kennedy A. The measurement of sociocultural adaptation. *International Journal of Intercultural Relations*. 1999.

## ДОДАТКИ

### ДОДАТОК А

#### Методика Багаторівневий особистісний опитувальник (БОО) “Адаптивність-200”

Призначена для вивчення деяких соціально-психологічних і психологічних характеристик особистості, що відображують інтегральні особливості психічного і соціального розвитку.

*Інструкція:* “Опитувальник складається з тверджень (питань) про життя, роботу, відносини у сім’ї, інтереси і схильності. Ваше завдання полягає у тому, щоб визначити своє відношення до кожного твердження, тобто погодитися або не погодитися з ним. Якщо Ви погоджуєтеся з твердженням, то дайте відповідь “так” (знак “+” у відповідній клітинці). Якщо Ви не згодні – відповідь “ні” (знак “–” у відповідній клітинці).

Правильних або неправильних відповідей тут бути не може, тому довго не замислюйтеся над питанням – давайте відповідь, виходячи з того, що більше відповідає Вашому характеру або уявленню про самого себе”.

Реєстраційний бланк

П.І.Б. (повністю) \_\_\_\_\_

Дата обстеження \_\_\_\_\_ Вік \_\_\_\_\_ Стать \_\_\_\_\_

|    |    |    |    |    |    |    |    |    |     |
|----|----|----|----|----|----|----|----|----|-----|
| 1  | 2  | 3  | 4  | 5  | 6  | 7  | 8  | 9  | 10  |
| 11 | 12 | 13 | 14 | 15 | 16 | 17 | 18 | 19 | 20  |
| 21 | 22 | 23 | 24 | 25 | 26 | 27 | 28 | 29 | 30  |
| 31 | 32 | 33 | 34 | 35 | 36 | 37 | 38 | 39 | 40  |
| 41 | 42 | 43 | 44 | 45 | 46 | 47 | 48 | 49 | 50  |
| 51 | 52 | 53 | 54 | 55 | 56 | 57 | 58 | 59 | 60  |
| 61 | 62 | 63 | 64 | 65 | 66 | 67 | 68 | 69 | 70  |
| 71 | 72 | 73 | 74 | 75 | 76 | 77 | 78 | 79 | 80  |
| 81 | 82 | 83 | 84 | 85 | 86 | 87 | 88 | 89 | 90  |
| 91 | 92 | 93 | 94 | 95 | 96 | 97 | 98 | 99 | 100 |

|   |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    |
|---|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|
| 1 | 10 | 10 | 10 | 10 | 10 | 10 | 10 | 10 | 10 | 11 |
| 2 | 2  | 3  | 4  | 5  | 6  | 7  | 8  | 9  | 0  |    |
| 1 | 11 | 11 | 11 | 11 | 11 | 11 | 11 | 11 | 11 | 12 |
| 2 | 2  | 3  | 4  | 5  | 6  | 7  | 8  | 9  | 0  |    |
| 1 | 12 | 12 | 12 | 12 | 12 | 12 | 12 | 12 | 12 | 13 |
| 2 | 2  | 3  | 4  | 5  | 6  | 7  | 8  | 9  | 0  |    |
| 1 | 13 | 13 | 13 | 13 | 13 | 13 | 13 | 13 | 13 | 14 |
| 2 | 2  | 3  | 4  | 5  | 6  | 7  | 8  | 9  | 0  |    |
| 1 | 14 | 14 | 14 | 14 | 14 | 14 | 14 | 14 | 14 | 15 |
| 2 | 2  | 3  | 4  | 5  | 6  | 7  | 8  | 9  | 0  |    |
| 1 | 15 | 15 | 15 | 15 | 15 | 15 | 15 | 15 | 15 | 16 |
| 2 | 2  | 3  | 4  | 5  | 6  | 7  | 8  | 9  | 0  |    |
| 1 | 16 | 16 | 16 | 16 | 16 | 16 | 16 | 16 | 16 | 17 |
| 2 | 2  | 3  | 4  | 5  | 6  | 7  | 8  | 9  | 0  |    |
| 1 | 17 | 17 | 17 | 17 | 17 | 17 | 17 | 17 | 17 | 18 |
| 2 | 2  | 3  | 4  | 5  | 6  | 7  | 8  | 9  | 0  |    |
| 1 | 18 | 18 | 18 | 18 | 18 | 18 | 18 | 18 | 18 | 19 |
| 2 | 2  | 3  | 4  | 5  | 6  | 7  | 8  | 9  | 0  |    |
| 1 | 19 | 19 | 19 | 19 | 19 | 19 | 19 | 19 | 19 | 20 |
| 2 | 2  | 3  | 4  | 5  | 6  | 7  | 8  | 9  | 0  |    |

## Продовження додатку А

*Текст опитувальника*

Буває, що я серджуся.

Зазвичай вранці я прокидаюся свіжим і відпочилим.

Зараз я приблизно так само працездатний, як і завжди.

Доля безумовно несправедлива до мене.

Запори у мене бувають дуже рідко.

Часом мені дуже хотілося покинути свій дім.

Часом у мене бувають напади сміху або плачу, з якими я ніяк не  
можу

впоратись.

Мені здається, що мене ніхто не розуміє.

Вважаю, що якщо хтось заподіяв мені зло, я повинен йому  
відповісти

тим же.

Іноді мені в голову приходять такі нехороші думки, що краще про  
0 них

нікому не розказувати.

Мені важко зосередитися на якому-небудь завданні або роботі.

1

У мене бувають дуже дивні і незвичайні переживання.

2

У мене не було неприємностей через мою поведінку.

3

В дитинстві я скоював дрібні крадіжки.

4

Буває, у мене з'являється бажання ламати або крушити все навколо.

5

Бувало, що я цілими днями або навіть тижнями нічого не міг  
6 робити,

тому що ніяк не міг примусити себе взятися до роботи.

Сон у мене переривчатий і неспокійний.

7

Моя сім'я відноситься з несхваленням до тієї роботи, яку я обрав.

8

Бували випадки, що я не виконував своїх обіцянок.

9

Голова у мене болить часто.

0

Раз на тиждень або частіше я без жодної видимої причини  
1 раптово

відчуваю жар у всьому тілі.

Було б добре, якби майже всі закони відмінили.

2

Стан мого здоров'я майже такий же, як у більшості моїх знайомих  
3 (не

гірше).

Зустрічаючи на вулиці своїх знайомих або шкільних друзів, з  
4 якими я давно не бачився, я вважаю за краще проходити осторонь від них,  
якщо

вони зі мною не заговорюють першими.

Більшості людей, які мене знають, я подобаюся.

5

Я людина товариська.

6

Іноді я так наполягаю на своєму, що люди втрачають терпіння.

7

Значну частину часу настрій у мене пригнічений.

8

Тепер мені важко сподіватися на те, що я чого-небудь досягну у житті.

9

Продовження додатку А

У мене мало впевненості в собі.

0

Іноді я кажу неправду.

1

Зазвичай я вважаю, що життя – гарна річ.

2

Я вважаю, що більшість людей здатна збрехати, щоб просунутись  
3 по  
службі.

Я охоче беру участь у зібраннях, зборах і інших суспільних заходах.

4

Я сварюся з членами моєї сім'ї дуже рідко.

5

Іноді у мене виникає сильне бажання порушити правила  
6 пристойності  
або кому-небудь нашкодити.

Найважча боротьба для мене – це боротьба з самим собою.

7

М'язові судоми або сіпання у мене бувають украй рідко (або майже  
8 не  
бувають).

Я досить байдужий до того, що зі мною буде.

9

Іноді, коли я не добре себе відчуваю я буваю дратівливим.

0

Значну частину часу у мене таке відчуття, що я зробив щось не те  
1 або  
навіть щось погане.

Деякі люди до того полюблюють командувати, що мені так і  
2 кортить  
робити все наперекір, навіть якщо я знаю, що вони мають рацію.  
Я часто вважаю себе зобов'язаним  
3 відстоювати те, що вважаю  
справедливим.  
Моя мова зараз така ж як завжди (не швидше і не повільніше, немає  
4 ні  
хрипоті, ні виразності).  
Я вважаю, що моє сімейне життя таке ж добре, як у більшості  
5 моїх  
знайомих.  
Мене вкрай зачіпає, коли мене критикують або сварять.  
6  
Іноді у мене буває таке відчуття, що я просто повинен  
7 нанести  
ушкодження собі або кому-небудь іншому.  
Моя поведінка значною мірою визначається звичаями тих, хто  
8 мене  
оточує.  
В дитинстві у мене була така компанія, де всі прагнули стояти один  
9 за  
одного.  
Іноді мені так і кортить з ким-небудь затіяти бійку.  
0  
Бувало, що я казав про речі, в яких не розбираюся.  
1  
Зазвичай я засинаю спокійно і мене не турбують ніякі думки.  
2

Останні декілька років я відчуваю себе добре.

3

У мене ніколи не було ні випадків, ні судом.

4

Зараз моя вага постійна (я не худну і не повнішаю).

5

Я вважаю, що часто мене карали несправедливо.

6

Я легко можу розплакатись.

7

Продовження додатку А

Я мало стомлююся.

8

Я був би досить спокійний, якби у кого-небудь з моєї сім'ї були  
9 неприємності через порушення закону.

З моїм розумом твориться щось недобре.

0

Щоб приховати свою сором'язливість мені доводиться докладати  
1 великі  
зусилля.

Напади запаморочення у мене бувають дуже рідко (або майже  
2 не  
бувають).

Мене турбують сексуальні (статеві) питання.

3

Мені важко підтримувати розмову з людьми, з якими я тільки що  
4 познайомився.

Коли я намагаюся щось зробити, то часто помічаю, що у мене  
5 тремтять  
руки.

Руки у мене такі ж спритні і моторні, як і раніше.

6

Велику частину часу я відчуваю загальну слабкість.

7

Іноді, коли я збентежений я сильно вкриваюся потом і мене це дратує.

8

Буває, що я відкладаю на завтра те, що повинен зробити сьогодні.

9

Думаю, що я людина приречена.

0

Бували випадки, що мені було важко утриматися від того, щоб  
1 що-

небудь не поцупити в кого-небудь або де-небудь, наприклад, у  
магазині.

Я зловживав спиртними напоями.

2

Я часто про що-небудь турбуюся.

3

Мені б хотілося бути членом декількох гуртків або товариств.

4

Я рідко задихаюся, і у мене не буває сильного серцебиття.

5

Все своє життя я суворо дотримуюсь принципів, заснованих на  
6 почутті

обов'язку.

Траплялося, що я перешкоджав або поступав наперекір людям  
7 просто із

принципу, а не тому, що справа була дійсно важливою.

Якщо мені не загрожує штраф і машин поблизу немає, я можу  
8 перейти

вулицю там, де бажаю, а не там де потрібно.

Я завжди був незалежним і вільним від контролю з боку сім'ї.

9

У мене бували періоди такої сильної стурбованості, що я навіть не  
0 міг

всидіти на місці.

Часто мої вчинки тлумачилися не вірно.

1

Мої батьки і (або) інші члени моєї сім'ї прискіпуються до мене  
2 більше,  
ніж потрібно.

Хтось керує моїми думками.

3  
Люди байдужі до того, що з тобою може трапитися.

4  
Мені подобається бути в компанії, де всі жартують один над одним.

5

Продовження додатку А

В школі я засвоював матеріал повільніше, аніж інші.

6

Я цілком впевнений у собі.

7

Нікому не довіряти – найбезпечніше.

8

Раз на тиждень або частіше я буваю дуже збудженим і схвильованим.

9

Коли я знаходжуся в компанії, мені важко знайти відповідну тему

0 для

розмови.

Мені легко примусити інших людей боятися мене, і іноді я це

1 роблю

ради забави.

У грі я вважаю за краще вигравати.

2

Безглуздо засуджувати людину, яка обдурила того, хто сам

3 дозволяє

себе обдурювати.

Хтось намагається впливати на мої думки.

4

Я щодня випиваю багато води.

5

Щасливіше всього я буваю наодинці.

6

Я обурююся кожного разу, коли дізнаюся, що злочинець з якої-

7 небудь

причини залишився безкарним.

У моєму житті був один або декілька випадків, коли я відчував, що  
8 хтось  
за допомогою гіпнозу примушує мене скоювати ті або інші вчинки.  
Я дуже рідко починаю розмову з людьми першим.  
9  
У мене ніколи не було зіткнень із законом.  
00  
Мені приємно мати серед своїх знайомих значних людей, це як би  
01 додає  
мені вагу у власних очах  
Іноді без жодної причини у мене раптом  
02 наступають періоди  
незвичайної веселості.  
Життя для мене майже завжди пов'язано з напругою.  
03  
У школі мені було дуже важко виступати перед класом.  
04  
Люди проявляють по відношенні до мене стільки співчуття і  
05 симпатії,  
наскільки я заслуговую.  
Я відмовляюся грати в деякі ігри, тому що це у мене погано виходить.  
06  
Мені здається, що я знаходжу друзів з такою ж легкістю, як і інші.  
07  
Мені неприємно, коли навколо мене є люди.  
08  
Як правило, мені не везе.  
09  
Мене легко збити з пантелику.

10

Деякі з членів моєї сім'ї скоювали вчинки, які мене лякали.

11

Іноді у мене бувають напади сміху або плачу, з якими я ніяк не

12 можу

впоратись.

Мені важко приступити до виконання нового завдання або

13 розпочати

нову справу.

Якби люди не були налаштовані проти мене, я досягнув би у

14 житті

набагато більшого.

Продовження додатку А

Мені здається, що мене ніхто не розуміє.

15

Серед моїх знайомих є люди, які мені не подобаються.

16

Я легко втрачаю терпіння з людьми.

17

Часто у новій обстановці я переживаю почуття тривоги.

18

Часто мені хочеться померти.

19

Іноді я такий збуджений, що мені важко заснути.

20

Часто я переходжу на іншу сторону вулиці, щоб уникнути зустрічі з

21 тим,

кого я побачив.

Бувало, що я кидав почату справу, оскільки боявся, що я не

22 справлюся з

нею.

Майже щодня трапляється що-небудь, що лякає мене.

23

Навіть серед людей я зазвичай відчуваю себе самотнім

24

Я переконаний, що існує лише одне єдине правильне розуміння

25 значення

життя.

В гостях я частіше сиджу де-небудь осторонь або розмовляю з

26 ким-

небудь одним, ніж беру участь у загальних розвагах.

Мені часто кажуть, що я запальний.

27

Буває, що я з ким-небудь пліткую.

28

Часто мені неприємно, коли я намагаюся застерегти кого-небудь

29 від помилок, а мене розуміють невірно.

Я часто звертаюся до людей за порадою.

30

Часто, навіть тоді, коли усе для мене складається добре, я відчуваю

31 що мені усе байдуже.

Мене досить важко вивести з себе.

32

Коли я намагаюся вказати людям на їх помилки або допомогти

33 вони часто розуміють мене неправильно.

Зазвичай я спокійний, і мене нелегко вивести з душевної рівноваги.

34

Я заслуговую суворого покарання за свою провину.

35

Мені притаманно так сильно переживати свої розчарування, що

36 я не можу примусити себе не думати про них.

Часом мені здається, що я ні на що не здатний.

37

Бувало, що під час обговорення деяких

38 питань я, особливо не замислюючись, погоджувався з думкою інших.

Мене дуже турбують різні нещастя.

39

Мої переконання і погляди непохитні.

40

Я вважаю, що можна не порушуючи закон спробувати знайти в

41 ньому

лазівку.

Є люди, які мені настільки неприємні, що я в глибині душі радію,

42 коли

вони одержують прочухан за що-небудь.

Продовження додатку А

У мене бували періоди, коли через хвилювання я втрачав сон.

43

Я відвідую різні суспільні заходи, тому що це дозволяє бути  
44 мені  
серед людей.

Можна пробачити людям порушення тих правил, які вони  
45 вважають  
нерозсудливими.

У мене є погані звички, які є настільки сильними, що боротися з  
46 ними  
просто марно.

Я охоче знайомлюся з новими людьми.  
47

Буває, що непристойний жарт у мене викликає сміх.  
48

Якщо справа йде у мене погано, то мені відразу хочеться все кинути.  
49

Я вважаю за краще діяти відповідно до власних планів, а не  
50 слідувати  
вказівкам інших.

Мені подобається, коли оточуючі знають мою точку зору.  
51

Якщо я поганої думки про людину або навіть зневажаю її, я мало  
52 прагну приховати це від неї.  
Я людина нервова і легко збудлива.

53

Все у мене виходить погано, не так як треба.  
54

Майбутнє здається мені безнадійним.

55

Люди досить легко можуть змінити мою думку, навіть якщо до  
56 цього

вона здавалася мені остаточною.

57

Кілька разів на тиждень у мене буває таке відчуття, що повинно  
трапитися щось жахливе.

58

Значну частину часу я відчуваю себе втомленим.

Я люблю бути на вечірках і просто в компаніях.

59

Я прагну ухилитися від конфліктів і скрутних ситуацій.

60

Мене дуже дратує те, що я забуваю, куди кладу речі.

61

Пригодницькі розповіді мені подобаються більше, ніж розповіді  
62 про

любов.

63 робити

Якщо я захочу зробити щось, але оточуючі вважають, що цього

не варто, я можу легко відмовитися від своїх намірів.

64 що

Безглуздо засуджувати людей, які прагнуть урвати від життя все,

можуть.

65

Мені байдуже, що про мене думають інші.

Я абсолютно не пристосований до військової служби і це мене  
66 дуже

лякає.

Я переконаний, що чоловіки повинні служити у Збройних Силах  
67 тільки

за власним бажанням.

Останнім часом у мене все частіше і частіше трапляються  
68 “промахи” і  
невдачі по службі.

Продовження додатку А

- 69 Найбільші труднощі для мене під час служби –  
це необхідність  
підкорятися командирам і начальникам.  
Тим правилам, які, на мій погляд, несправедливі, я завжди прагну  
70 протидіяти.  
Мені хотілося б випробувати себе серйозною і небезпечною справою.  
71  
Мене довго не залишає відчуття образи, заподіяне товаришами.  
72  
Жити за військовим розпорядком для мене просто нестерпно.  
73  
Я сумніваюся, що зможу зі своїм здоров'ям витримати всі  
74 навантаження  
військової служби.  
Я заздрю тим, хто зміг ухилитися від військової служби.  
75  
Я відчуваю все більше і більше розчарувань по відношенню до  
76 моєї  
військової спеціальності.  
Я часто розгублююся у складних і небезпечних ситуаціях.  
77  
Мені хотілося б служити у ДШВ або  
78 частинах спеціального  
призначення.  
Із службою у мене нічого не виходить (не “клеїться”). Часто думаю:  
79 “не  
моя це справа”.  
Коли мною хтось командує, це викликає у мене відчуття протесту.

80

Мені завжди було важко пристосовуватися до нового колективу.

81

Під час подальшої служби я був би не проти послужити там, де небезпечно і де ведуться бойові дії.

82

Присяга на вірність Вітчизні у сучасних умовах втратила свою актуальність.

83

Мені завжди було нелегко пристосовуватися до нових умов життя.

84

У складних ситуаціях я не можу швидко приймати правильні рішення.

85

Я впевнений, що в майбутньому не стану укладати або продовжувати

86

контракт на продовження військової служби.

У мене бувають періоди похмурої дратівливості, під час яких я “зриваю

87

злість” на оточуючих.

Я насилу витримую фізичні навантаження, пов’язані з моєю професійною діяльністю.

88

Я достатньо спокійно ставлюся до необхідності брати участь в тривалих

89

і небезпечних відрядженнях.

Навряд чи я схочу присвятити все своє життя військовій професії (продовжити контракт, залишитися на службу за контрактом, вступити до військового навчального закладу).

90

“За компанію” з товаришами я можу прийняти неабияку кількість алкоголю (перевищити свою звичайну “норму”).

91

У компаніях, де я часто буваю, друзі іноді палять “травичку”. Я їх  
92 за це  
не засуджую.

Продовження додатку А

- Останнім часом, щоб не “зірватися”, я був  
93 вимушений приймати  
заспокійливі ліки.
- Мої батьки (родичі) часто виказували побоювання у зв’язку з  
94 моїми  
випивками.
- Немає нічого поганого, коли люди намагаються випробувати на  
95 собі  
незвичайні стани, приймаючи деякі речовини.
- У стані агресії я здатний багато на що.  
96
- Я крутий і жорстокий з оточуючими..  
97
- Якщо хтось заподіяв мені зло, я вважаю зобов’язаним відплатити  
98 йому  
тим же (“око за око, зуб за зуб”).
- Можна погодитися з тим, що я не дуже схильний виконувати  
99 багато  
наказів, вважаючи їх безрозсудними.
- Я думаю, що будь-яке положення законів і військових статутів  
00 можна  
тлумачити двояко.

*Ключі*

| Шкали         | “ТАК” | „НІ”                                    |
|---------------|-------|-----------------------------------------|
| Достовірність |       | 1, 10,<br>19, 31,<br>51, 69,<br>78, 92, |

|                                      |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                           |                                                                                                                                |
|--------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
|                                      |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                           | 101,<br>116, 128,<br>138, 148                                                                                                  |
| Поведінкова<br>регуляція<br>(ПР)     | 4, 6, 7, 8, 11, 12, 15, 16, 17, 18, 20, 21, 28,<br>29,<br>30, 36, 37, 39, 40, 41, 47, 57, 60, 63, 65, 67,<br>68,<br>70, 73, 80, 82, 83, 84, 86, 89, 94, 95, 96,<br>98,<br>102, 103, 108, 109, 110, 111, 112, 113,<br>115,<br>117, 118, 119, 120, 122, 123, 124, 125,<br>127,<br>129, 131, 135, 136, 137, 139, 143, 146,<br>149,<br>153, 154, 155, 156, 157, 158, 161, 162 | 2, 3, 5,<br>23,<br>25, 32,<br>38,<br>44, 45,<br>52,<br>53, 54,<br>55,<br>58, 62,<br>66,<br>75, 87,<br>105,<br>132,<br>134, 140 |
| Комунікативний<br>потенціал<br>(КП)  | 9, 24, 27, 43, 46, 61, 64, 81, 88, 90, 99,<br>104,<br>106, 114, 121, 126, 133, 142, 151, 152                                                                                                                                                                                                                                                                              | 26, 34,<br>35,<br>48, 49,<br>74,<br>85, 107,<br>130,<br>144,<br>147, 159                                                       |
| Морально-<br>етична<br>нормативність | 14, 22, 33, 42, 50, 56, 59, 71, 72, 77, 79, 91,<br>93,<br>141, 145, 150, 164, 165                                                                                                                                                                                                                                                                                         | 13, 76,<br>97,<br>100,                                                                                                         |

|                                                              |                                                                                                                                                              |                          |
|--------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------|
| (МН)                                                         |                                                                                                                                                              | 160, 163                 |
| Військово-<br>професійна<br>спрямованість                    | 166, 167, 168, 169, 170, 172, 173, 174,<br>175,<br>176, 177, 179, 180, 181, 183, 184, 185,<br>186,<br>187, 188, 190                                          | 171,<br>178,<br>182, 189 |
| (ВПС)                                                        |                                                                                                                                                              |                          |
| до<br>Схильність<br>девіантних<br>форм<br>поведінки<br>(ДАП) | 6, 9, 14, 15, 22, 36, 39, 42, 47, 50, 56, 59, 71,<br>72,<br>91, 93 117, 127, 141, 145, 151, 152, 164,<br>191,<br>192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200 | 13, 100,<br>163          |
| Суїцидальний<br>ризик                                        | 4, 8, 10, 28, 29, 39, 41, 47, 70, 84, 115,<br>119,<br>124, 136, 137, 149, 154, 155                                                                           | 32, 105                  |

Продовження додатку А

### **Шкала достовірності:**

Якщо загальна кількість балів дорівнює або перевищує 10, то висвічується інформація: *результати слід вважати необ'єктивними внаслідок прагнення випробовуваного якомога більше відповідати соціально бажаному типу особистості*

**РІВЕНЬ СТІЙКОСТІ ДО БОЙОВОГО СТРЕСУ (РСБС) =**

**ПР (сирі бали) + КП (сирі бали) + МН (сирі бали)**

### **Переведення значень сирих балів РСБС у стени**

| Найменування показника | С т е н и |    |    |    |    |    |    |    |    |    |
|------------------------|-----------|----|----|----|----|----|----|----|----|----|
|                        |           |    |    |    |    |    |    |    |    |    |
| Сирі значення          | 4-го      | 87 | 5- | 3- | 1- | 0- | 1- | 5- | 1- | 8- |
| рівня                  |           |    |    |    |    |    |    |    |    |    |
| “Адаптивність”         |           |    | 6  | 4  | 2  | 0  | 9  | 0  | 4  | 0  |
|                        |           |    |    |    |    |    |    |    |    |    |

### **Інтерпретація значень РСБС у стенах**

| БОО   | Сте | Рівень стійкості до бойового стресу                |
|-------|-----|----------------------------------------------------|
| ОАП   | ни  |                                                    |
| ≥ 87  | 1   | <b>4</b> – низька стійкість до бойового стресу     |
| 75-86 | 2   |                                                    |
| 63-74 | 3   | <b>3</b> – задовільна стійкість до бойового стресу |
| 51-62 | 4   |                                                    |
| 40-50 | 5   |                                                    |

|       |    |                                                  |
|-------|----|--------------------------------------------------|
| 31-39 | 6  | <b>2</b> – достатня стійкість до бойового стресу |
| 25-30 | 7  |                                                  |
| 21-24 | 8  | <b>1</b> – висока стійкість до бойового стресу   |
| 18-20 | 9  |                                                  |
| ≤17   | 10 |                                                  |

**1- Й РІВЕНЬ СТІЙКОСТІ ДО БОЙОВОГО СТРЕСУ.** Високий рівень розвитку адаптаційних можливостей особистості. Повністю відповідає вимогам, що пред'являються до військовослужбовців в умовах бойової діяльності.

**2- Й РІВЕНЬ СТІЙКОСТІ ДО БОЙОВОГО СТРЕСУ.** Достатній рівень розвитку адаптаційних можливостей особистості. В основному відповідає вимогам, що пред'являються до військовослужбовців в умовах бойової діяльності.

**3- Й РІВЕНЬ СТІЙКОСТІ ДО БОЙОВОГО СТРЕСУ.** Задовільний рівень розвитку адаптаційних можливостей особистості. Мінімально відповідає вимогам, що пред'являються до військовослужбовців в умовах бойової діяльності.

Продовження додатку А

**4- Й РІВЕНЬ СТІЙКОСТІ ДО БОЙОВОГО СТРЕСУ.** Недостатній рівень розвитку адаптаційних можливостей особистості. Не відповідає вимогам, що пред'являються до військовослужбовців в умовах бойової діяльності.

**Переведення у стени результатів, отриманих за шкалами**

| Стени | Ст | Основні шкали БОО |           |           | Додаткові шкали БОО |           |           |
|-------|----|-------------------|-----------|-----------|---------------------|-----------|-----------|
|       |    | ПР                | КП        | МН        | ВПС                 | ДАП       | СР        |
|       | 1  | $\geq 57$         | $\geq 23$ | $\geq 17$ | 18 - 25             | $\geq 25$ | $\geq 15$ |
|       | 2  | 56-<br>46         | 22-<br>20 | 16        | 16-17               | 21-24     | 14-<br>10 |
|       | 3  | 45-<br>35         | 19-<br>18 | 15-<br>14 | 14-15               | 18-20     | 9-7       |
|       | 4  | 34-<br>27         | 17-<br>15 | 13-<br>12 | 11-13               | 15-17     | 6-5       |
|       | 5  | 26-<br>19         | 14-<br>13 | 11-<br>10 | 8-10                | 12-14     | 4         |
|       | 6  | 18-<br>13         | 12-<br>11 | 9-8       | 5-7                 | 10-11     | 3         |
|       | 7  | 12-9              | 10-9      | 7         | 4                   | 8-9       | 2         |
|       | 8  | 8-6               | 8-7       | 6-5       | 2-3                 | 6-7       | 1         |
|       | 9  | 5                 | 6         | 4         | 1                   | 4-5       | 0         |
|       | 10 | 0-4               | 0-5       | 0-3       | 0                   | 0-3       | 0         |

При значеннях шкали (Д = 0 - 5 балів) – ВИСОКА достовірність результатів обстеження.

При значеннях шкали (Д = 6 - 9 балів) – ДОСТАТНЯ достовірність результатів обстеження. Окремі ознаки соціальної бажаності.

При значеннях шкали (Д  $\geq$  10 балів) – результати обстеження НЕДОСТОВІРНІ. Формулювання висновку не уявляється можливим. Потрібне

додаткове поглиблене обстеження.

### 1. Шкала поведінкової регуляції

| Стен<br>и          | Інтерпретація значень шкали ПР                                                                                                                                                                                                                                                                       |
|--------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 10-8<br>стені<br>в | <b>Високий рівень нервово-психічної стійкості і поведінкової регуляції.</b> Високий рівень працездатності, у тому числі і в умовах вираженого стресу. Висока толерантність до несприятливих психічних і фізичних навантажень.                                                                        |
| 7<br>стенів        | <b>Достатньо високий рівень нервово-психічної стійкості і поведінкової регуляції.</b> Достатньо високий рівень працездатності, у тому числі і в ускладнених умовах діяльності. Достатньо висока толерантність до психічних і фізичних навантажень. Достатньо висока стійкість до дії стрес-чинників. |
| 6<br>стенів        | <b>Достатній рівень нервово-психічної стійкості і поведінкової регуляції.</b> Достатній рівень працездатності, у тому числі і в ускладнених умовах діяльності. Достатня толерантність до психічних і фізичних навантажень. Достатня стійкість до дії стрес-чинників.                                 |
| 5<br>стенів        | <b>В цілому достатній рівень нервово-психічної стійкості і поведінкової регуляції.</b> Стійкий рівень працездатності у звичних умовах життєдіяльності. При тривалій дії явних психічних навантажень можливо тимчасове погіршення якості діяльності.                                                  |

## Продовження додатку А

|            |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             |
|------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 4<br>стени | <b>Дещо понижений рівень нервово-психічної стійкості і поведінкової регуляції.</b> Нестабільний рівень працездатності, що особливо проявляється в ускладнених умовах діяльності. Адаптація до нових і незвичайних умов життєдіяльності ускладнена і може супроводжуватися тимчасовим погіршенням функціонального стану організму.                                                                                                           |
| 3<br>стени | <b>Окремі ознаки нервово-психічної нестійкості і порушення поведінкової регуляції.</b> Недостатня толерантність до психічних і фізичних навантажень. Адаптація до нових умов життєдіяльності, як правило, ускладнена і може супроводжуватися тривалим погіршенням функціонального стану організму і професійної працездатності. При надзвичайно високих психічних навантаженнях можливий зрив професійної діяльності.                       |
| 2<br>стени | <b>Виражені ознаки нервово-психічної нестійкості і порушення поведінкової регуляції.</b> Низька толерантність до психічних і фізичних навантажень. Адаптація до нових умов життєдіяльності протікає хворобливо. Можливе тривале і виражене погіршення функціонального стану організму. Рівень професійної працездатності у даний період часу низький. При посиленні психічних навантажень достатньо вірогідний зрив професійної діяльності. |
| 1 стени    | <b>Вкрай високий рівень нервово-психічної нестійкості.</b> Ознаки граничних нервово-психічних розладів. Вкрай низька толерантність до психічних і фізичних навантажень. Адаптація до нових умов життєдіяльності протікає дуже хворобливо з тривалим і вираженим погіршенням функціонального стану організму. Працездатність у даний період часу різко знижена. Посилення психічних навантажень приводить до зриву професійної діяльності.   |

## 2.

## Шкала комунікативного потенціалу

| Стен<br>и          | Інтерпретація значень шкали КП                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 |
|--------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 10-8<br>стені<br>в | <p><b>Високий рівень комунікативних здібностей.</b> Швидко адаптується у новому колективі. Легко встановлює контакти з оточуючими. У міжособистісному спілкуванні неконфліктний. Завжди адекватно оцінює свою роль і правильно будує міжперсональні взаємовідносини у колективі.</p>                                                                                           |
| 7<br>стенів        | <p><b>Достатньо високий рівень комунікативних здібностей.</b> Достатньо швидко адаптується у новому колективі. При встановленні міжособистісних контактів з оточуючими, як правило, не зазнає труднощів. У спілкуванні не конфліктний. У більшості випадків адекватно оцінює свою роль в колективі. На критику реагує адекватно. Достатня здатність до корекції поведінки.</p> |
| 6<br>стенів        | <p><b>Достатній рівень комунікативних здібностей.</b> Достатньо швидко адаптується у новому колективі. При встановленні міжособистісних контактів з оточуючими, як правило, не зазнає труднощів. У спілкуванні не конфліктний. У більшості випадків адекватно оцінює свою роль в колективі. На критику реагує адекватно. Достатня здатність до корекції поведінки.</p>         |

## Продовження додатку А

|             |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   |
|-------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 5<br>стенів | <p><b>Рівень комунікативних здібностей середній.</b> У цілому без особливих ускладнень адаптується до нового колективу. При встановленні міжособистісних контактів з оточуючими іноді може неправильно будувати стратегію своєї поведінки. Разом з тим, до критичних зауважень відноситься адекватно, здатний коригувати свою поведінку. У спілкуванні</p> <p>не конфліктний. Достатньо адекватно оцінює свою роль у колективі.</p>                                                                                               |
| 4<br>стени  | <p><b>Задовільний рівень комунікативних здібностей.</b> На початковому етапі адаптації до нового колективу можуть виникати ускладнення. Не завжди правильно будує міжперсональні взаємостосунки, зважаючи на деяку неадекватність самооцінки. На критичні зауваження на свою адресу в</p> <p>основному реагує адекватно, хоча і дещо хворобливо. В цілому здатний до корекції своєї поведінки.</p>                                                                                                                                |
| 3<br>стени  | <p><b>Понижений рівень комунікативних здібностей.</b> Наявність окремих ознак акцентуації характеру. На початковому етапі адаптації до нового колективу виникають значні ускладнення. Міжперсональні взаємостосунки (як по горизонталі, так і по вертикалі) часто будує неправильно. Хворобливо реагує на критику. Недостатньо розвинута</p> <p>здатність до корекції своєї поведінки.</p>                                                                                                                                        |
| 2<br>стени  | <p><b>Рівень комунікативних здібностей низький.</b> Наявність ознак акцентуації характеру. Початковий етап адаптації до нового колективу розтягнутий у часі і, як правило, протікає вельми хворобливо. Часто виникають ускладнення в побудові міжособистісних контактів з оточуючими, зважаючи на наявність неадекватної самооцінки. Схильність до підвищеної конфліктності. Хворобливо реагує на критику. Фіксований на образах, що заподіяні йому оточуючими. Недостатньо розвинута</p> <p>здатність до корекції поведінки.</p> |

|           |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                |
|-----------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 1<br>стен | <b>Вкрай низький рівень комунікативних здібностей.</b> Наявність виражених ознак акцентуації характеру. Адаптація до нового колективу протікає тривало і у край хворобливо. Постійно випробовує утруднення в побудові міжособистісних контактів з оточуючими. Високий рівень конфліктності. Колективом, як правило, відкидаємо. Фіксований на образах, заподіяних оточуючими, унаслідок чого схилений до ірраціональних вчинків. Вкрай низька здатність до корекції поведінки. |
|-----------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|

### 3. Шкала морально-етичної нормативності

| Стен<br>и          | Інтерпретація значень шкали МН                                                                                                                                                                                                                                         |
|--------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 10-9<br>стені<br>в | <b>Дуже високий рівень соціалізації.</b> Суворо орієнтований на загальноприйняті і соціально схвалювані норми поведінки. Суворо дотримується корпоративних вимог. У повсякденній діяльності групові інтереси ставить вище особистісних. Виражені альтруїстські якості. |
| 8<br>стенів        | <b>Високий рівень соціалізації.</b> Суворо орієнтований на загальноприйняті і соціально ухвалені норми поведінки. Схильний дотримуватися корпоративних вимог. У повсякденній діяльності групові інтереси ставить вище особистісних.                                    |

## Продовження додатку А

|             |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 |
|-------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 7<br>стенів | <b>Достатньо високий рівень соціалізації.</b> Орієнтований на дотримання загальноприйнятих і соціально ухвалених норм поведінки. Дотримується корпоративних вимог. У повсякденній життєдіяльності групові інтереси, як правило, переважають над особистісними інтересами.                                                       |
| 6<br>стенів | <b>Достатній рівень соціалізації.</b> У цілому орієнтований на дотримання загальноприйнятих і соціально ухвалених норм поведінки. У цілому дотримується корпоративних вимог. В повсякденній життєдіяльності групові інтереси, як правило, переважають над особистісними інтересами.                                             |
| 5<br>стенів | <b>В цілому достатній рівень соціалізації.</b> Прагне дотримуватися загальноприйнятих і соціально ухвалених норм поведінки. У повсякденній життєдіяльності групові інтереси, як правило, переважають над особистісними інтересами.                                                                                              |
| 4<br>стени  | <b>Задовільний рівень соціалізації.</b> Не завжди орієнтований на дотримання загальноприйнятих і соціально ухвалених норм поведінки. У повсякденній життєдіяльності особистісні інтереси, як правило, переважають над груповими.                                                                                                |
| 3<br>стени  | <b>Недостатній рівень соціалізації.</b> В цілому не прагне дотримуватися загальноприйнятих норм поведінки і соціально ухвалених вимог. В повсякденній життєдіяльності особистісні інтереси переважають над груповими.                                                                                                           |
| 2<br>стени  | <b>Низький рівень соціалізації.</b> Не прагне дотримуватися загальноприйнятих норм поведінки. В основному вважає за краще діяти згідно власних планів, не орієнтуючись на думку оточуючих. В повсякденній життєдіяльності переважають егоцентричні тенденції. Особистісні інтереси переважають над інтересами групи. Досягнення |

|           |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        |
|-----------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
|           | особистісних інтересів може здійснювати в обхід існуючих заборон і правил.                                                                                                                                                                                                                                                             |
| 1<br>стен | <b>Вкрай низький рівень соціалізації</b> (значно відмінний від номінальних значень для даної вікової групи). Вважає за краще діяти згідно власних планів, не рахуючись з думкою оточуючих. Особистісні інтереси домінують над груповими. Для досягнення особистісних інтересів ігноруються загальноприйняті норми і правила поведінки. |

## ДОДАТКОВІ ШКАЛИ БОО “АДАПТИВНІСТЬ-200”

### 1.Шкала військово-професійної спрямованості

| Ст<br>ени              | Інтерпретація значень шкали ВПС                                                                                                                       |
|------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 10-<br>8<br>сте<br>нів | <b>Високий рівень військово-професійної спрямованості.</b><br>Виражене бажання продовжувати професійну діяльність, у тому числі і в особливих умовах. |

## Продовження додатку А

|                   |                                                                                                                                                                                                                         |
|-------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 7-6<br>сте<br>нів | <b>Достатній рівень військово-професійної спрямованості.</b><br>Стітка орієнтація на продовження професійної діяльності, у тому числі і в особливих умовах.                                                             |
| 5<br>сте<br>нів   | <b>В цілому достатній рівень військово-професійної спрямованості.</b><br>Орієнтований на продовження професійної діяльності, у тому числі і в особливих умовах.                                                         |
| 4<br>сте<br>ни    | <b>Недостатній рівень військово-професійної спрямованості.</b> Не повною мірою задоволений своєю військовою професійною діяльністю і службовим призначенням. Орієнтація на продовження професійної діяльності сумнівна. |
| 3-1<br>сте<br>ни  | <b>Низький рівень військово-професійної спрямованості.</b> Не задоволений своєю військовою професійною діяльністю і службовим призначенням.                                                                             |

**2. Шкала схильності до девіантних форм поведінки**

|                    |                                                                                                                                                                                                                                                                                                       |
|--------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Сте<br>ни          | <b>Інтерпретація значень шкали ДАП</b>                                                                                                                                                                                                                                                                |
| 10-6<br>сте<br>нів | <b>Відсутність ознак девіантних (аддиктивної і делинквентної) форм поведінки.</b> Відсутність ознак агресивної поведінки відносно оточуючих. Орієнтація на дотримання соціально ухвалених норм поведінки і раціональну побудову міжперсональних взаєностосунків з ровесниками і із старшими за віком. |
| 5<br>сте<br>нів    | <b>В цілому виражені ознаки девіантних (аддиктивної і делинквентної) форм поведінки відсутні.</b> Відмічається наявність окремих ознак нераціональної побудови міжперсональних                                                                                                                        |

|           |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 |
|-----------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
|           | взаємостосунків з ровесниками і із старшими за віком. Іноді допускає порушення соціально ухвалених норм поведінки.                                                                                                                                                                                                              |
| 4-3<br>ни | <b>Відзначено наявність деяких ознак девіантних (аддиктивної і делинквентної) форм поведінки.</b> Наявність агресивних реакцій відносно оточуючих. Схильність до нерациональної побудови міжперсональних взаємостосунків з ровесниками і із старшими за віком. Схильний допускати порушення соціально ухвалених норм поведінки. |
| 2-1<br>ни | <b>Наявність виразних ознак девіантних (аддиктивної і делинквентної) форм поведінки.</b> Наявність виражених агресивних реакцій відносно оточуючих. Як правило, міжперсональні взаємостосунки з ровесниками і із старшими за віком буде нерационально. Не орієнтований на дотримання соціально ухвалених норм поведінки.        |

### 3. Шкала суїцидального ризику

|                        |                                                |
|------------------------|------------------------------------------------|
| С<br>тени              | <b>Інтерпретація значень шкали СР</b>          |
| 10<br>-6<br>ст<br>енів | <b>Відсутність ознак суїцидального ризику.</b> |

## Продовження додатку А

|                 |                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |
|-----------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 5<br>ст<br>енів | <p><b>В цілому виразних ознак суїцидальної схильності не виявлено.</b></p> <p>Наголошується наявність окремих ознак, що свідчать про певні труднощі в міжперсональних взаємостосунках з ровесниками і (або) із старшими по віку.</p>                                                                         |
| 3<br>ст<br>ени  | <p><b>4- Відзначена наявність окремих ознак суїцидальної схильності.</b></p> <p>За наявності затяжної військово-професійної адаптації або труднощів у міжперсональних взаємостосунках з ровесниками і із старшими за віком можуть виникнути думки суїцидальної спрямованості.</p>                            |
| 1<br>ст<br>ени  | <p><b>2- Відзначена наявність виразних ознак суїцидальної схильності.</b></p> <p>За наявності затяжної військово-професійної адаптації або труднощів в міжперсональних взаємостосунках з ровесниками і із старшими по віку можуть виникнути думки про суїцидальний шантаж або закінчені суїцидальні дії.</p> |

## ДОДАТОК Б

### Методика “Шкала загальної самоефективності”

**Р. Шварцера та М. Єрусалема (в адаптації В. Ромека)**

Методика застосовується для вивчення самоефективності – впевненості (переконань) людини щодо її потенційної здатності організувати та здійснити власну діяльність, необхідну для досягнення певної мети. Також самоефективність розуміється і як продуктивний процес інтеграції когнітивних, соціальних та поведінкових компонентів задля здійснення оптимальної стратегії в різноманітних ситуаціях.

*Інструкція:* “Прочитайте, будь ласка, кожне твердження та вкажіть в реєстраційному бланку одну найбільш слушну відповідь стосовно ефективності Вашої професійної діяльності при виконанні завдань за призначенням (позначивши знаком “+” відповідну клітинку)”.

Реєстраційний бланк

П.І.Б. (повністю) \_\_\_\_\_

Дата обстеження \_\_\_\_\_ Вік \_\_\_\_\_ Стать \_\_\_\_\_

| п | Твердження                                                                                   | Аб                      | Ск                  | Скорі      | Аб                    |
|---|----------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------|---------------------|------------|-----------------------|
|   |                                                                                              | солют-<br>но<br>невірно | оріш<br>нев<br>ірно | ш<br>вірнo | солют-<br>но<br>вірнo |
|   | Якщо я добре постараюсь, то завжди знайду вирішення навіть складних проблем                  |                         |                     |            |                       |
|   | Якщо мені щось заважає, то я все ж знаходжу шляхи досягнення своєї мети                      |                         |                     |            |                       |
|   | Мені достатньо легко досягати своїх цілей                                                    |                         |                     |            |                       |
|   | В несподіваних ситуаціях я завжди знаю, як поводитись                                        |                         |                     |            |                       |
|   | Я вірю, що можу упоратися з непередбаченими труднощами                                       |                         |                     |            |                       |
|   | Якщо я докладу достатньо зусиль, то зможу упоратися з більшістю проблем                      |                         |                     |            |                       |
|   | Я готовий(а) до будь-яких труднощів, оскільки покладаюся на власні здібності                 |                         |                     |            |                       |
|   | Якщо переді мною постає якась проблема, то я звичайно знаходжу кілька варіантів її вирішення |                         |                     |            |                       |
|   | Я можу щось вигадати навіть у                                                                |                         |                     |            |                       |

|   |                                                           |  |  |  |  |
|---|-----------------------------------------------------------|--|--|--|--|
|   | безвихідній, на перший погляд,<br>ситуації                |  |  |  |  |
| 0 | Я звичайно здатен(а) тримати<br>ситуацію<br>під контролем |  |  |  |  |

## **Продовження додатку Б**

### *Обробка результатів*

Шкала самоефективності складається з 10-ти тверджень, які респонденту пропонується співвіднести з ефективністю своєї діяльності. Позначення респондентом клітини “абсолютно невірно” дає 1 бал; “скоріш невірно” дає 2 бали; “скоріш вірно” – 3 бали; “абсолютно вірно” – 4 бали.

Отримання підсумкового результату здійснюється шляхом складання балів за всіма 10-ма твердженнями.

### *Інтерпретація результатів*

Отримані результати інтерпретуються таким чином: 36-40 балів – висока самоефективність;

30-35 балів – вища за середню; 25-29 балів – середня;

20-24 бали – нижча за середню; 19 і менше балів – низька.

## ДОДАТОК В

### Методика “Мотивація професійної діяльності” (К. Замфір, модифікація А. Реана)

Методика використовується для діагностики мотивації професійної діяльності. В основу покладена концепція внутрішньої та зовнішньої мотивації.

Нагадаємо, що про внутрішній тип мотивації слід говорити, коли для особистості має значення діяльність сама по собі. Якщо ж в основі мотивації професійної діяльності лежить прагнення до задоволення інших потреб, зовнішніх по відношенню до змісту самої діяльності (мотиви соціального престижу, зарплати і т. д.), то в даному випадку прийнято говорити про зовнішню мотивацію. Зовнішні мотиви поділяються на зовнішні позитивні та зовнішні негативні. Зовнішні позитивні мотиви, безсумнівно, більш ефективні та більш бажані з усіх точок зору, ніж зовнішні негативні мотиви.

*Інструкція:* “Прочитайте нижчеприведені мотиви професійної діяльності в реєстраційному бланку та дайте оцінку їх значущості для Вас за п’ятибальною шкалою”.

Реєстраційний бланк

П.І.Б. (повністю) \_\_\_\_\_

Дата обстеження \_\_\_\_\_ Вік \_\_\_\_\_ Стать \_\_\_\_\_

| Мотиви професійної діяльності                                        | В<br>дуже<br>незнач-<br>ній мірі | В<br>д<br>остат-<br>ньо<br>н<br>е знач-<br>ній мірі | В<br>н<br>достат-<br>ньо<br>великій<br>але і не<br>м<br>алій мірі | В<br>достат-<br>ньо<br>великій<br>мірі | В<br>дуже<br>великій<br>мірі |
|----------------------------------------------------------------------|----------------------------------|-----------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------|----------------------------------------|------------------------------|
|                                                                      | 1                                | 2                                                   | 3                                                                 | 4                                      | 5                            |
| 1. Грошовий заробіток                                                |                                  |                                                     |                                                                   |                                        |                              |
| 2. Прагнення до просування по службі                                 |                                  |                                                     |                                                                   |                                        |                              |
| 3. Прагнення уникнути критики з боку керівника або колег             |                                  |                                                     |                                                                   |                                        |                              |
| 4. Прагнення уникнути можливих покарань або неприємностей            |                                  |                                                     |                                                                   |                                        |                              |
| 5. Потреба в досягненні соціального престижу й поваги з боку інших   |                                  |                                                     |                                                                   |                                        |                              |
| 6. Задоволення від самого процесу та результату роботи               |                                  |                                                     |                                                                   |                                        |                              |
| 7. Можливість найбільш повної самореалізації саме в даній діяльності |                                  |                                                     |                                                                   |                                        |                              |

## Продовження додатку В

### Обробка результатів

Підраховуються показники внутрішньої (ВМ), зовнішньої позитивної (ЗПМ) і зовнішньої негативної (ЗНМ) мотивації згідно з такими “ключами”:

$$\text{ВМ} = \frac{\text{оцінка п. 6} + \text{оцінка п. 7}}{2};$$

$$\text{ЗПМ} = \frac{\text{оцінка п. 1} + \text{оцінка п. 2} + \text{оцінка п. 5}}{3};$$

$$\text{ЗНМ} = \frac{\text{оцінка п. 3} + \text{оцінка п. 4}}{2}.$$

Показником вираженості кожного типу мотивації буде число, яке знаходиться в межах від 1 до 5 (в тому числі можливо й дробове).

### Інтерпретація результатів

На підставі отриманих результатів визначається мотиваційний комплекс особистості. Мотиваційний комплекс являє собою тип співвідношення між собою трьох видів мотивації: ВМ, ЗПМ і ЗНМ.

До найкращих, оптимальних, мотиваційних комплексів слід відносити такі два типи сполучень:

$$\text{ВМ} > \text{ЗПМ} > \text{ЗНМ} \text{ і } \text{ВМ} = \text{ЗПМ} > \text{ЗНМ}.$$

Найгіршим мотиваційним комплексом є тип  $\text{ЗНМ} > \text{ЗПМ} > \text{ВМ}$ .

Між цими комплексами укладені проміжні (з точки зору їх ефективності) мотиваційні комплекси.

Під час інтерпретації слід враховувати не лише тип мотиваційного комплексу, але й те, наскільки сильно один тип мотивації перевершує інший за ступенем вираженості.

Як приклад, розглянемо два мотиваційних комплекси.

Мотиваційні комплекси *(приклад)*

| Мотиви професійної діяльності<br>(№ з/П) | ВМ | ЗПМ | ЗНМ |
|------------------------------------------|----|-----|-----|
| 1                                        | 1  | 2   | 5   |
| 2                                        | 2  | 3   | 4   |

### Продовження додатку В

І перший, і другий мотиваційний комплекс відносяться до одного і того ж неоптимального типу  $ЗНМ > ЗПМ > ВМ$ .

Проте видно, що в першому випадку мотиваційний комплекс особистості значно більш негативний, ніж у другому. У другому випадку, в порівнянні з першим, має місце зниження показника негативної мотивації та підвищення показників зовнішньої позитивної і внутрішньої мотивації.

За даними (Реан А.А., 1990, 1999), задоволеність професією має значиму співвіднесеність з оптимальністю мотиваційного комплексу особистості (позитивний значущий зв'язок,  $r = +0,409$ ). Іншими словами, задоволеність особистості обраною професією тим вище, чим оптимальніше в неї мотиваційний комплекс: висока вага внутрішньої і зовнішньої позитивної мотивації та низька – зовнішньої негативної.

Крім того, встановлена й негативна співвіднесена залежність між оптимальністю мотиваційного комплексу та рівнем емоційної нестабільності особистості (зв'язок значущий,  $r = -0,585$ ).

Чим оптимальніше мотиваційний комплекс, чим більше особистість мотивована самим змістом діяльності, прагненням досягти в ній певних позитивних результатів, тим нижче її емоційна нестабільність. І навпаки, чим більше діяльність особистості обумовлена мотивами уникнення, осудження, бажанням “не потрапити в халепу” (які починають брати верх над мотивами, пов'язаними з цінністю самої діяльності, а також над зовнішньою позитивною мотивацією), тим вище рівень емоційної нестабільності.

## ДОДАТОК Г

### **Методика шкалової самооцінки психофізіологічного стану (О. Кокун)**

Методика шкалової самооцінки на зорово-аналогових шкалах дає можливість швидко і досить точно отримувати оцінку респондентами різних

складових їх ПФС. Найважливішими перевагами даної методики є її

зручність, універсальність, інформативність, надійність, експрес-характер, можливість класифікації та зіставлення отриманих показників, що робить її однією з найбільш придатних методик для вирішення завдань моніторингу ПФС. Методика дає можливість достатньо легко діагностувати параметри не тільки “традиційних” станів самопочуття, активності й настрою, але й інших показників, які характеризують специфічний ПФС людини за певної діяльності, в тому числі емоційний, мотиваційний та інші компоненти.

*Інструкція:* “За допомогою нижченаведених шкал, будь ласка, оцініть різні показники свого стану на даний момент, поставивши вертикальну риску у відповідному місці, враховуючи те, що ліва сторона шкали означає найгірший можливий для Вас показник стану, а права – найкращий”.

Реєстраційний бланк

П.І.Б. (повністю) \_\_\_\_\_

Дата обстеження \_\_\_\_\_ Вік \_\_\_\_\_ Стать \_\_\_\_\_

найгірше \_\_\_\_\_ найкраще \_\_\_\_\_

САМОПОЧУТТЯ

найнижча \_\_\_\_\_ найвища \_\_\_\_\_

АКТИВНІСТЬ

найгірший \_\_\_\_\_ найкращий \_\_\_\_\_

НАСТРІЙ

найнижча \_\_\_\_\_ найвища \_\_\_\_\_

ПРАЦЕЗДАТНІСТЬ

найнижча \_\_\_\_\_ найвища \_\_\_\_\_

ЗАЦІКАВЛЕНІСТЬ В УЧАСТІ В ООС

найнижче \_\_\_\_\_ найвище \_\_\_\_\_

БАЖАННЯ ВИКОНУВАТИ ДІЯЛЬНІСТЬ В ООС

найнижча \_\_\_\_\_ найвища \_\_\_\_\_

ВПЕВНЕНІСТЬ У СВОЇХ СИЛАХ

Продовження додатку Г Діагностична процедура полягає в тому, що респонденту пропонується оцінити різні характеристики свого стану на даний момент, відмітивши відповідне місце на неградуєваній шкалі (яка являє собою пряму лінію довжиною 100 мм) вертикальною рисою, з урахуванням того, що лівий край

шкали означає мінімальне, а правий – максимально можливе для респондента виявлення певної характеристики.

#### *Обробка результатів*

Кількісні показники (від 1 до 100) отримуються за допомогою прикладання на неградуєвану шкалу лінійки і визначення відстані (у міліметрах) від лівого краю шкали до позначеного респондентом місця.

#### *Інтерпретація результатів*

Від 1 до 20 – низький показник; від 21 до 40 – нижче середнього; від 41 до 60 – середній;

від 61 до 80 – вище середнього; від 81 до 100 – високий.

Слід зауважити, що методика, насамперед, призначена для багаторазової фіксації і порівняння індивідуальних для кожного респондента показників, а не для порівняння показників, отриманих різними особами.

## ДОДАТОК Д

### Опитувальник військово-професійної життєстійкості (О. Кокун)

Опитувальник надає можливість визначити загальний рівень військово-професійної життєстійкості, а також ступінь вираженості його трьох складових та чотирьох компонентів.

*Інструкція:* “Будь ласка, дайте відповіді на нижченаведені запитання, обвівши кружечком відповідне твердження (тільки одне із запропонованих, що найбільше підходить за кожним запитанням)”.

Реєстраційний бланк

П.І.Б. (повністю) \_\_\_\_\_

Дата обстеження \_\_\_\_\_ Вік \_\_\_\_\_ Стать \_\_\_\_\_

Посада (підрозділ) \_\_\_\_\_

Спеціальність \_\_\_\_\_ Військове звання \_\_\_\_\_

| /п | Запитання                                                                      | Варіанти відповіді |            |            |             |          |
|----|--------------------------------------------------------------------------------|--------------------|------------|------------|-------------|----------|
|    |                                                                                | Забудував          | Іноді      | Періодично | Часто       | Постійно |
|    | Як часто Ви отримуєте задоволення саме від процесу своєї службової діяльності? | Забудував          | Іноді      | Періодично | Часто       | Постійно |
|    | Чи подобається Вам постійно бути в курсі своїх службових справ?                | Ні                 | Скоріше ні | Коли       | Скоріше так | Так      |

|  |                                                                                                    |               |            |            |                     |         |
|--|----------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------|------------|------------|---------------------|---------|
|  | Чи виникає у Вас стан певного піднесення, коли доводиться братися за нестандартні службові справи? | ніколи        | іноді      | періодично | частіше             | завжди  |
|  | Якою мірою у Вас виражений потяг постійно бути в курсі всіх своїх службових справ?                 | вдуже низький | невисокий  | середній   | достатньо виражений | високий |
|  | Чи потрібне, на Вашу думку, чітке планування службової діяльності?                                 | ні            | скоріше ні | коли як    | майже завжди        | завжди  |

## Продовження додатку Д

|   |                                                                                                                                               |                    |                           |                              |                           |                               |
|---|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------|---------------------------|------------------------------|---------------------------|-------------------------------|
|   | Якою мірою<br>виникнення<br>нестандартної ситуації<br>підвищує Вашу<br>службову<br>відповідальність?                                          | ніяк               | неіс-<br>отно             | певн-<br>ою мірою            | істот-<br>но              | дуже<br>сильно                |
|   | Наскільки Вас<br>захоплює взаємодія з<br>співслужбовцями при<br>розв'язанні<br>поставлених<br>завдань?                                        | зовс-<br>ім ні     | незн-<br>ачно             | певн-<br>ою мірою            | значн-<br>о               | дуже<br>сильно                |
|   | Чи вважаєте Ви,<br>що постійний взаємний<br>контроль за діяльністю<br>співслужбовців (в<br>розумних межах) йде<br>на користь справі?          | ні                 | ско-<br>ріше ні           | коли-<br>як                  | скорі-<br>ше так          | так                           |
|   | Якою, на Вашу<br>думку, має бути<br>природна реакція групи<br>співслужбовців, що<br>спільно працюють, на<br>виникнення нештатних<br>ситуацій? | розгуб-<br>леність | цілк-<br>овитий<br>спокій | зале-<br>жно від<br>обставин | мобі-<br>лізо-<br>ваність | повна<br>мобілізо-<br>ваність |
| 0 | Як часто у своїх<br>думках Ви повертаєтесь<br>до службових справ<br>поза                                                                      | ніко-<br>ли        | іноді                     | пері-<br>одично              | часто                     | пості-<br>йно                 |

|   |                                                                                                                                                |            |                               |            |                     |                  |
|---|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------|-------------------------------|------------|---------------------|------------------|
|   | службою?                                                                                                                                       |            |                               |            |                     |                  |
| 1 | Як часто Ви перевіряєте відповідність поставлених на службі завдань тому, як вони виконуються?                                                 | ніколи     | іноді                         | періодично | часто               | постійно         |
| 2 | Чи згодні Ви з тим, що ефективне службове зростання військового неможливе без постійного розв'язання ним нестандартних відповідальних завдань? | не згодний | більше незгодний, ніж згодний | не згодний | здебільшого згодний | повністю згодний |

## Продовження додатку Д

|   |                                                                                                                                            |                 |             |                  |               |                           |
|---|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------|-------------|------------------|---------------|---------------------------|
| 3 | Як часто Ви<br>стикаєтесь у процесі<br>своєї служби з чимось<br>цікавим та<br>(чи) вартим уваги?                                           | нік<br>коли     | іноді       | пері<br>одично   | часто<br>и    | завжд                     |
| 4 | Як часто у Вас<br>виникає занепокоєння,<br>коли з якихось причин<br>стає неможливим<br>передбачити<br>особливості своєї<br>служби наперед? | нік<br>коли     | іноді       | пері<br>одично   | часто<br>и    | завжд                     |
| 5 | Чи сильно<br>псується у Вас настрій,<br>коли на службі<br>доводиться вирішувати<br>непередбачувані<br>ситуації?                            | ду<br>же сильно | істот<br>но | певн<br>ою мірою | неіст<br>отно | зовсі<br>м не<br>псується |
| 6 | Як часто<br>обставини Вашої<br>служби складаються<br>так, що доводиться<br>постійно тримати у<br>фокусі уваги<br>свої службові<br>справи?  | ду<br>же рідко  | рідко       | пері<br>одично   | часто<br>йно  | пості                     |

|   |                                                                                                                          |           |            |         |             |        |
|---|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------|------------|---------|-------------|--------|
| 7 | Чи потрібний, на Вашу думку, постійний моніторинг ходу службової діяльності (своїї, співслужбовців, військової частини)? | ні        | скоріше ні | коли як | скоріше так | так    |
| 8 | Чи помічали Ви у себе зменшення бажання працювати у разі підвищення відповідальності за кінцевий результат роботи?       | по-стійно | часто      | коли як | рідко       | ніколи |
| 9 | Чи перебуваєте Ви в курсі службових та позаслужбових справ своїх співслужбовців?                                         | ні        | скоріше ні | іноді   | скоріше так | так    |

## Продовження додатку Д

|   |                                                                                                                                                |              |                           |               |      |                              |                    |
|---|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------|---------------------------|---------------|------|------------------------------|--------------------|
| 0 | Наскільки легко<br>Вам працювати зі<br>співслужбовцями, які не<br>зовсім відкриті щодо<br>ходу та результатів своєї<br>або<br>спільної роботи? | завжди легко | частіше легко             | як            | коли | важко                        | дуже<br>важко      |
| 1 | Як змінюється<br>Ваша взаємодія зі<br>співслужбовцями, коли<br>доводиться розв'язу-<br>вати незвичні<br>завдання?                              | погіршується | частіше погір-<br>шується | не змінюється | ні   | частіше<br>поліпшуєть-<br>ся | поліп-<br>шуєть-ся |
| 2 | Чи легко Ви<br>відволікаєтесь під час<br>служби на<br>позаслужбові<br>питання?                                                                 | завжди легко | частіше легко             | як            | коли | важко                        | дуже<br>важко      |
| 3 | На Вашу думку,<br>перевірка зайвий раз<br>того, що робиш, піде<br>тільки на користь<br>кінцевому<br>результату?                                | ні           | скоріше ні                | як            | коли | скоріше так                  | так                |
| 4 | Чи згодні Ви з<br>тим, що діяти в умовах<br>невизначеності має<br>вміти кожний<br>військовослужбов                                             | ні           | скоріше ні                | ли            | інко | скоріше так                  | так                |

|  |      |  |  |  |  |  |
|--|------|--|--|--|--|--|
|  | ець? |  |  |  |  |  |
|--|------|--|--|--|--|--|

*Ключ*

|  | Показники                                                            | №№ питань            |
|--|----------------------------------------------------------------------|----------------------|
|  | Загальний рівень військово-професійної життєстійкості                | 1 – 24               |
|  | Рівень військово-професійної включеності                             | 1,4,7,10,13,16,19,22 |
|  | Рівень військово-професійного контролю                               | 2,5,8,11,14,17,20,23 |
|  | Рівень військово-професійного прийняття виклику                      | 3,6,9,12,15,18,21,24 |
|  | Рівень емоційного компонента військово-професійної життєстійкості    | 1,2,3,13,14,15       |
|  | Рівень мотиваційного компонента військово-професійної життєстійкості | 4,5,6,16,17,18       |

### Продовження додатку Д

|  |                                                                     |                       |
|--|---------------------------------------------------------------------|-----------------------|
|  | Рівень соціального компонента військово-професійної життєстійкості  | 7,8,9,19,20,21        |
|  | Рівень професійного компонента військово-професійної життєстійкості | 10,11,12,22,23,<br>24 |

### Обробка та інтерпретація результатів

На кожне з 24 запитань пропонується 5 варіантів відповіді, розташованих за порядковою шкалою зростання вираженості ознаки зліва направо (відповідно, вибір крайньої лівої відповіді дорівнює 0 балам, другої зліва – 1 балу, третьої – 2 балам, четвертої – 3 балам, п'ятої – 4 балам).

Кількісні результати опитувальника військово-професійної життєстійкості підраховуються згідно з ключем. Нормативні дані показники загального рівня професійної життєстійкості (у балах) подано в таблиці:

| Рівень професійної життєстійкості | Бали    |
|-----------------------------------|---------|
| 1 Низький                         | 0 – 53  |
| 2 Нижчий за середній              | 54 – 59 |
| 3 Середній                        | 60 – 63 |
| 4 Вищий за середній               | 64 – 69 |
| 5 Високий                         | 70 – 96 |